

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Literární tradice díla Boženy Němcové a její proměny po roce 1945

Bakalářská práce

Autor: Tereza Lachmanová

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Oponent práce: Mgr. Michala Mikolášíková

Zadání bakalářské práce

Autor:	Tereza Lachmanová
Studium:	P17K0087
Studijní program:	B7310 Filologie
Studijní obor:	Jazyková a literární kultura
Název bakalářské práce:	Literární tradice díla Boženy Němcové a její proměny po roce 1945
Název bakalářské práce AJ:	Literary tradition of the work of Božena Němcová and its transformation after 1945

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je zmapovat proměny literární tradice díla Boženy Němcové v letech 1945-2018 a provést sondu do této tradice v České Skalici a Ratibořicích (Muzeum Boženy Němcové ad.). 1) Stav bádání o životě a díle Boženy Němcové 2) Literární tradice díla, hlavní vývojové tendence a interpretace 3) Literární tradice Boženy Němcové v kulturním životě České Skalice a Ratibořic 4) Pedagogická aplikace tématu V rámci práce bude vypracován praktický projekt.

HORKÝ, Milan, ed. a HORKÝ, Roman, ed. Božena Němcová - život, dílo, doba. Vyd. 2. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 2012. 248 s., 16 s. obr. příl. ISBN 978-80-260-1597-0. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Božena Němcová: příběhy - situace - obrazy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 309 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-200-1574-7. MUKAŘOVSKÝ, Jan. Božena Němcová. 1. vyd. Brno: Rovnost, 1950. 41, [2] s. Knihovna socialistické akademie; Sv. 6. NEJEDLÝ, Zdeněk. Božena Němcová. 7. vyd., v SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1961. 183, [4] s. Skvosty; sv. 25. NĚMCOVÁ, Božena et al. Božena Němcová - Korespondence. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003-2007. 4 sv. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 978-80-7106-933-1. OPELÍK, Jiří, ed. et al. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008. 7 sv. ISBN 80-200-0797-0. PIORECKÝ, Karel, ed. Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky, Praha 28.6.-3.7.2005. Svazek 3, Božena Němcová a její Babička. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006. 311 s. Edice K; sv. 13. ISBN 80-85778-50-5. WIRTH, Zdeněk a kol. Ratibořice: Státní zámek, kulturní a přírodní památky Babiččina údolí. 5. vyd., (v STN 3. vyd.). Praha: STN, 1967. 43, [1] s.

Garantující pracoviště: **Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Oponent: Mgr. Michala Mikolášiková

Datum zadání závěrečné práce: 14.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 18. 1. 2021

Tereza Lachmanová

Poděkování

Mé poděkování patří prof. PhDr. Vladimírovi Křivánkovi, CSc., a PhDr. Janu Pirnerovi za cenné rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

Anotace

LACHMANOVÁ, Tereza. *Literární tradice díla Boženy Němcové a její proměny po roce 1945*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 81 s. Bakalářská práce.

V této bakalářské práci je zaznamenána literární tradice díla Boženy Němcové v letech 1945–2018 za pomoci učebnic pro žáky základních škol od nakladatelství Alter a Státního pedagogického nakladatelství. Dále mapuje tradici Boženy Němcové v kulturním životě České Skalice, Ratibořic a sjednocuje veškerá pamětní místa, která nesou autorčin odkaz. Součástí této bakalářské práce je projekt Čtení s Babičkou, který pomáhá skrze oddělená podtémata přiblížit děj knihy Babička.

Klíčová slova: Božena Němcová, Státní pedagogické nakladatelství, nakladatelství Alter, Česká Skalice

Annotation

LACHMANOVÁ, Tereza. *Literary tradition of the work of Božena Němcová and its transformation after 1945*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 81 s. Bakalářská práce.

This bachelor thesis records the literary tradition of Božena Němcová's work in the years 1945–2018 with the help of schoolbooks for primary school pupils from the Alter publishing house and the State pedagogical publishing House. It also maps the tradition of Božena Němcová in the cultural life of Česká Skalice, Ratibořic and unifies all memorial sites that bear the author's legacy. A part of this bachelor's thesis is the project Reading with Grandma (Čtení s Babičkou), which helps to bring the story of Grandma's book through separate subtopics.

Keywords: Božena Němcová, State pedagogical publishing, publishing Alter, Česká Skalice

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Životopis.....	2
2.1	Dětství jako Barbora Panklová.....	2
2.2	Léta dospívání a dospělosti jako Božena Němcová.....	3
3	Literární tradice díla v učebnicích od roku 1945–2018.....	7
3.1	Státní pedagogické nakladatelství (SPN).....	7
3.1.1	Učebnice pro šestou třídu používané do roku 1990.....	8
3.1.2	Učebnice pro sedmou třídu používané do roku 1990.....	9
3.1.3	Učebnice pro šestou třídu používané od roku 1990.....	13
3.1.4	Učebnice pro sedmou třídu využívané od roku 1990.....	15
3.1.5	Učebnice pro osmou třídu používané od roku 1990.....	16
3.1.6	Učebnice pro devátou třídu používané od roku 1990.....	17
3.1.7	Shrnutí ke Státnímu pedagogickému nakladatelství.....	18
3.2	Nakladatelství Alter.....	19
3.2.1	Učebnice pro šestou třídu používané od roku 2017.....	20
3.2.2	Učebnice pro sedmou třídu používané od roku 2017.....	20
3.2.3	Učebnice pro osmou třídu používané od roku 2017.....	21
3.2.4	Učebnice pro devátou třídu používané od roku 2017.....	22
3.2.5	Shrnutí k nakladatelství Alter.....	22
4	Tradice Boženy Němcové v kulturním životě města Česká Skalice.....	24
4.1	Historie města Česká Skalice.....	25
4.2	Státní přírodní rezervace Babiččino údolí – Ratibořice.....	26
4.3	Zámek Ratibořice.....	27
4.4	Staré bělidlo.....	28

4.5	Barunčina škola	29
4.6	Muzeum Boženy Němcové	29
4.7	Jiřinkové slavnosti	31
4.8	Kostel Nanebevzetí Panny Marie	31
4.9	Ulice Boženy Němcové	32
4.10	Sousoší Babičky s dětmi	32
4.11	Pomník Barunky Panklové	33
4.12	Pomník Boženy Němcové	33
4.13	Pomník Boženy Němcové ve Zlíči	33
4.14	Společnost Boženy Němcové v České Skalici	34
4.15	Středisko volného času Bájo	35
4.16	Městská knihovna Česká Skalice	36
5	Dotazník pro žáky základní školy	37
5.1	Rozbor jednotlivých otázek	37
5.2	Shrnutí získaných poznatků	46
6	Čtení s Babičkou	48
6.1	Tematické rozdělení projektové části	49
6.1.1	Papírová procházka městem	49
6.1.2	Osobnost Babičky v 19. století	51
6.1.3	Študýrování za dob Barunky Panklové	53
6.1.4	Dětský čas v Babiččině údolí	55
6.1.5	Přírodní živel v Babiččině údolí	58
6.1.6	Kdo byla opravdu Viktorka?	60
6.1.7	A co svatba, Babičko?	63
6.1.8	Tradice v Babiččině údolí	66
6.2	Shrnutí k projektové části	68

7	Závěr	69
8	Bibliografie	72
	Přílohy	78

Seznam grafů

Graf 1 Předčítání z knih mladším čtenářům	38
Graf 2 Porovnání chlapců a dívek ve čtení vlastní literatury	40
Graf 3 Čtení libovolné knížky od Boženy Němcové.....	40
Graf 4 Čtení knihy Babička	41
Graf 5 Počet zaregistrovaných dětí v místní knihovně	43
Graf 6 Návštěvnost kulturních památek v České Skalici	44
Graf 7 Je důležité znát informace o Boženě Němcové?	45
Graf 8 Je důležité prohlubovat povědomí o Boženě Němcové?	46

Seznam obrázků

Obrázek 1 doplňovačka Osobnost Babičky v 19. století.....	53
Obrázek 2 osmisměrka Študýrování za dob Barunky Panklové	55
Obrázek 3 doplňovačka Přírodní živel v Babiččině údolí	60
Obrázek 4 spojování výrazů Tradice v Babiččině údolí.....	68

1 Úvod

Božena Němcová doprovázela značnou část mého života v České Skalici už od dětství. Ještě dříve, než jsem začala plnit svoji povinnou školní docházku na základní škole v České Skalici, jsme s rodiči chodili do Babiččina údolí na procházky a často míjeli sochu Barunky Panklové u Muzea Boženy Němcové. O pár let později jsem na základní škole byla seznámena s životem Boženy Němcové, a aniž bych v té době přečetla Babičku, znala jsem ve stručnosti její děj. Ačkoliv jsem byla už jako dítě poměrně zdatná čtenářka, odmítala jsem Babičku číst, protože mi připadala nezajímavá a nudná. Vnímala jsem povinnost znát děj knihy, ale nevěděla jsem, proč ta povinnost existuje, a pocit, že neznám z jejího života nic zajímavého, mě neopouštěl.

Pravděpodobně mi chyběly souvislosti a události, které její život provázely. Pamatuji si, že i mí vrstevníci vnímali se značným negativním postojem tvorbu Boženy Němcové a zapamatovali si pouze opakující se fakta, která nám byla prezentována. Nakonec jsem Babičku přečetla až v dospělosti a vyvedla sama sebe z omylu, že děj literárního díla znám. V průběhu čtení i jiné tvorby Boženy Němcové jsem si uvědomila, že kdyby se mi kdysi její tvorba prezentovala odlišným způsobem, tak pravděpodobně nemám utkvělý negativní postoj k autorčině tvorbě.

Celá situace mě vedla k dalším několika úvahám. Do jaké míry se prezentování Boženy Němcové na základních školách změnilo? Jak přistupují k její tvorbě dnešní žáci základní školy v České Skalici? Jaká historická stopa zůstala po Boženě Němcové v České Skalici a kolik literárně pamětních míst se nachází v místě, které značně ovlivnilo její život?

Proto si ve své bakalářské práci kladu za cíl prozkoumat a porovnat prezentaci literární tvorby v učebnicích pro základní školy od roku 1945 až do roku 2018. Dále chci zaznamenat historická místa a literární odkaz Boženy Němcové v České Skalici, zjistit, jaký postoj zaujímají žáci základní školy v České Skalici k autorčině tvorbě, a vytvořit odlišný způsob prezentace knihy Babička dětem.

2 Životopis

Ačkoliv bylo už mnoho řečeno o spisovatelčině životě, a je nespočet dokumentů a odkazů na její literární díla, tak osobně vnímám za správné ve stručnosti shrnout některé okamžiky autorčina života. Rozdělila jsem záměrně její život do dvou etap: Barunka Panklová a Božena Němcová.

Mojmír Otruba v Lexikonu české literatury definuje Boženu Němcovou nejen jako sběratelku a autorku pohádek i povídek, ale také jako etnografku, překladatelku, publicistku a autorku básní, která se zabývala projevem venkovského života. Dále upozorňuje, že postava Babičky byla přijata za náš ideál lidového světa a ztvárnění českého charakteru.¹ Babička není jediným literárním dílem, které si zaslouží pozornost, dále lze jmenovat například Chytrou horákyň², V zámku a podzámčí³, Potrestaná pýcha⁴ a další. Pro podrobnější seznámení s životopisem Boženy Němcové je možné využít knihu od Michaely Košťálové: *Rodokmen a vztahy Boženy Němcové*.⁵

2.1 Dětství jako Barbora Panklová

Nejčastějším rokem a místem narození Barunky Panklové je udáván rok 1820, Vídeň. Odkazuje tak i Lexikon české literatury, ale Mojmír Otruba v něm neopomíná možnost, že mohla být narozena dříve, a považuje to za velmi věrohodné tvrzení.⁶ Údajnými rodiči jsou Jan Pankel a Marie Magdaléna Terezie Panklová, roz. Novotná.

K jejímu životu se váže několik otázek i tajemství a já mohu zmínit například tyto hypotézy: Spisovatelka se nenarodila ve Vídni, ale na neurčitém místě, a to již v roce 1818, a manželé Panklovi jí dali identitu děvčátka, které bylo křtěno v roce 1820 ve Vídni. Za biologickou matku lze teoreticky označit tři ženy – Johanu Barboru Terezií Novotnou, již mohlo být dítě odebráno a dáno do péče Marie Magdaleny Čudové-Novotné, což byla její matka, a jí je také přisuzováno mateřství (babička matkou). Další ženou je Marie Magdaléna Terezie Novotná, která dala vychovat první dítě své

¹ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury osobnosti, díla, instituce 3/I M-O*. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2000, s. 474. ISBN 80-200-0708-3.

² NĚMCOVÁ, Božena. *Chytrá horákyň*. Praha: Albatros, 1971. Korálky (Albatros).

³ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí*. Třebíč: Akcent, 2015. ISBN 978-80-7497-080-1.

⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Potrestaná pýcha*. Praha: Albatros, 1981. Korálky (Albatros).

⁵ KOŠTÁLOVÁ, Michaela. *Rodokmen a vztahy Boženy Němcové*. V Praze: Petrklíč, 2019. ISBN 978-80-7229-691-0.

⁶ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury osobnosti, díla, instituce 3/I M-O*. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2000, s. 474. ISBN 80-200-0708-3

matce (Marii Magdaleně Novotné-Čudové), a potom odešla sama do Vídně a tam se jí v roce 1820 narodilo druhé dítě. Za otce lze označit Jana Křtitele Pankla, a pokud by došlo k narození v Zaháni, je možné označit někoho z rodu Hochových, protože docházelo k blízkým setkáním mezi rody.⁷

Ve své bakalářské práci nemám za cíl hledat pravdivost hypotetických tvrzení a ani osobně nechci znát pravdu o jejím původu. Myslím si, že dané tajemství, které se k autorčině původu váže, přidává na určitém kouzlu osobnosti, které pak následně tvoří Boženu Němcovou.

Nejvýraznějším obdobím Barunky Panklové je období školní docházky, kdy navštěvovala školu v České Skalici. Manželé Mühlsteinovi ve své knize popisují, že byla dívkou s velkou fantazií, kterou bylo těžké donutit vnímat výuku. Až ve vyšší třídě si měla oblíbit školní vyučování, a to vedlo k zapsání Barunky do Zlaté knihy. Během volných dnů navštěvovala přítelkyně ze školy.⁸ Otec ji na začátku srpna v roce 1830 odvezl do Chvalkovic, kde dostala možnost získat lepší vzdělání. Už tam se kolem Barunky objevovalo spoustu nápadníků, například sedmnáctiletý Leopold Weisflogen.⁹ Autorčino dětství lze považovat za uzavřené ve chvíli, kdy se vdá za staršího muže Josefa Němce.

2.2 Léta dospívání a dospělosti jako Božena Němcová

Svatba s Josefem Němcem se uskutečnila v kostele Nanebevzetí Panny Marie dne 12. září 1837 v České Skalici a dva dny poté už Němcová tančila na plese Jiřinkových slavností.¹⁰ Božena Němcová se ke svému manželství později vyjádřila v korespondenci se svojí sestrou Adélou: „*Pamatuj si, Adélko, manželství může být nebem, je-li v něm láska a vzájemná úcta; stane se ale peklem, klesne-li k sprostotě! Tak je to bohužel u Marie a z části u mne! Já jsem se vdala částečně z vlastního nerozumu, částečně díky dobře míněnému přemlouvání maminky a Něm. Adélko, po osmi dnech*

⁷ HORKÝ, Milan, HORKÝ, Roman. *Božena Němcová - život, dílo, doba*. 2. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, Česká Skalice, s. 236–237. ISBN 978-80-260-1597-0.

⁸ MÜHLSTEINOVÁ, Lada, MÜHLSTEIN, Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 7–8.

⁹ SOBKOVA, Helena. *Tajemství Barunky Panklové: nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové*. Praha: Horizont, 1991, str. 30–32. ISBN 80-7012-047-9.

¹⁰ MÜHLSTEINOVÁ, Lada, MÜHLSTEIN, Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 79–81.

*manželství jsem plakala své první slzy – hořké slzy!*¹¹

Ačkoliv manželství Boženy Němcové s Josefem Němcem nebylo z lásky, ale spíše z rozumu, narodily se do něj čtyři děti. Již v roce 1838 syn Hynek, o rok později syn Karel, dcera Theodora v roce 1841 a v roce 1842 syn Jaroslav.¹² Podle Martiny Bittnerové Božena Němcová neměla vztah pouze se svým mužem, ale lásku hledala i u jiných mužů. Blízký vztah navázala například s Václavem Nebeským, Janem Helceletem, Vilémem Lamblem a Hanušem Jurenkou. V korespondenci s Janem Helceletem lze dohledat pasáže, které potvrzují jejich vzájemnou náklonost, kterou ale později Jan Helcelet sám ukončil. Mileneckým vztahům Boženy Němcové se hlouběji věnuje Martina Bittnerová ve své knize *Lásky Boženy Němcové*.¹³

Josef Němec byl často pracovně přesouván, a tak se v roce 1842 rodina přestěhovala do Prahy, kde se Němcová setkala s českou intelektuální společností.¹⁴ Postupně spisovatelka publikovala své básně a pověsti (v roce 1845 byl uveřejněn první svazek *Národních báchorek a pověstí*). V roce 1850 umírá Boženě Němcové otec, kterého stihla dva roky před smrtí navštívit v Zaháni. I když byl manžel přeložen do Uher, spisovatelka zůstala společně s dětmi v Praze.¹⁵

Jedním z nejbolestnějších období pro Němcovou byl rok 1853, protože syn Jaroslav onemocněl tyfem, manžela zbavili služby a Boženě Němcové začala být zpětně zkoumána činnost z roku 1848. Syn Hynek, který zůstal v Praze společně se svým bratrem Karlem, skonal na tuberkulózu. Božena Němcová byla pod policejním dozorem a koncem roku začala pracovat na literárním díle *Babička*. Během roku 1854 byl její manžel stále vyšetřován a žádal o možnost se vrátit do Prahy za rodinou. Jeho žádosti nebylo vyhověno, a tak v červenci odešel bez povolení z Balašovy Ďarmoty. Němcové v roce 1855 postupně od května až do července vyšly čtyři sešity *Babičky*. Od roku 1857 žila Božena Němcová se svým synem Jaroslavem a dcerou Theodorou v Praze. Její manžel přebýval po vyloučení ze služby v Korutanech a syn Karel byl na zkušené v zámeckých zahradách v Zaháni. Josef Němec se v roce 1857, stále pod policejním

¹¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II 1853–1856*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 318. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-697-4.

¹² Tamtéž, s. 531–532.

¹³ BITTNEROVÁ, Martina. *Lásky Boženy Němcové*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2015. ISBN 978-80-87947-06-7.

¹⁴ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury osobnosti, díla, instituce 3/I M-O*. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2000, s. 474. ISBN 80-200-0708-3.

¹⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II 1853–1856*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 532–533. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-697-4.

dohledem, vrátil do Prahy, ale na konci října odešel do Zdic za práci v cukrovaru. Během let 1857–1858 Němcová sice vydala pouze drobné práce, jako jsou pohádky, pověsti a říkadla, ale již v roce 1858 vyšel německý překlad Babičky v časopise *Erinnerungen*. Boženě Němcové se v dubnu vrátil muž ze Zdic a krátce poté syn Jaroslav onemocněl zápallem plic.¹⁶

Ve stejném roce odešel Josef Němec pracovat pro H. Kolovrata Krakovského a v roce 1859 pro archiv ve Dvorcích. Božena Němcová v roce 1859 navštívila Českou Skalici a okolní města. Během listopadu téhož roku sepsal její manžel návrh na rozvod, který se ale neuskutečnil. V průběhu tohoto roku Němcová též upevnila vztah s Vojtěchem Náprstkem, který podporoval její literární tvorbu. V roce 1860 Josef Němec opět změnil své pracovní místo a stal se z něj pracovník na revizích v Novém Bydžově. Od října téhož roku začala Božena Němcová se svým manželem bydlet, ale následující rok zůstala v Novém Bydžově, kam za ní postupně přijíždí dcera Theodora a syn Jaroslav.¹⁷

Z dopisu Josefa Němce, který své ženě napsal 3. září 1861: „*Slyším, že hodláš zůstat v Bydžově až do Všech svatých. Já proti tomu nic nemám, dělej si, co chceš, a zůstaň si, kde chceš a jak dlouho chceš. (...) Myslel jsem, že drobet zmoudříš, pozoruj ale nic, vedeš pořád stejnou, nu spánembohem.*“¹⁸ Z dalšího dopisu z 8. září 1861 Božena Němcová zjistila, že ji sháněl Antonín August¹⁹, a tak za ním 11. září odjela do Litomyšle.²⁰ Z dopisu Josefa Němce své ženě z 21. září 1861 vyplývá, že se nechala zaměstnat jako korektorka u Antonína Augusta. Její manžel se k tomu vyjadřoval značně negativně a považoval to za špatné rozhodnutí. Dále jí vyhrožoval zákonnými prostředky, které jeho ženu mohou dovést zpátky k němu, i proti její vlastní vůli, a svým chováním prý ukazuje svůj nezájem o děti.²¹ Božena Němcová sepsala Vojtěchovi Náprstkovi dopisy, kde uvedla svůj postoj, že se ke svému muži nechtěla vrátit už při odjezdu z Prahy. „*(...) – to mu všechno nevadilo, žádný, ani ten nejsprostší pacholek nemohl by si vymyslet takových nadávek, co on nám dal, a když Doru bránila, aby ji*

¹⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III 1857–1858*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 594–599. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-764-4.

¹⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence IV 1859–1862*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 458–461. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 978-80-7106-895-2.

¹⁸ Tamtéž, s. 289.

¹⁹ Tamtéž, s. 290–291.

²⁰ Tamtéž, s. 461.

²¹ Tamtéž, s. 299–301.

*nebil, uhodil mě – a to jsem už byla churavá.*²²

Antonín Augusta umožnil Boženě Němcové pobyt v hostinci U Modré hvězdy a ona mohla během svého pobytu v Litomyšli dopsat Babičku. V té době ale už byla spisovatelka značně zmatená a nemocná, nepodařilo se jí napsat skoro nic. Nakladatel Antonín Augusta vážný stav Němcové nepoznal, zasílal jí výhružné dopisy a přestal platit zprostředkované ubytování U Modré hvězdy.

Josef Němec 24. listopadu 1861 přijel do Litomyšle, vzal svoji ženu domů a zaplatil vzniklý dluh. Božena Němcová následně umírá 21. ledna 1862.²³

²² Tamtéž, s. 308–309.

²³ NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Praha: Mladá fronta, 2017, s. 131–132. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6.

3 Literární tradice díla v učebnicích od roku 1945–2018

Cílem této kapitoly je průzkum literární tradice díla Boženy Němcové v učebnicích českého jazyka a literatury pro základní školy. Zaměřila jsem se zejména na učebnice, které byly a jsou doposud používány na základní škole v České Skalici. Jedná se o učebnice od Státního pedagogického nakladatelství (SPN) a nakladatelství Alter.

K posouzení obsahových rozdílů využívám strukturovanou osnovu, která je tvořena několika systematickými body. Dohledávám kapitoly v učebnicích, které jsou věnovány autorce. Zaměřuji se v kapitolách na způsob pojednávání o její literární tvorbě a určuji u literárních textů jejich původ. Charakterizuji úkoly s textem a snažím se vytvořit ucelený názor na obsahový výběr.

3.1 Státní pedagogické nakladatelství (SPN)

Nakladatelství bylo v průběhu let nuceno měnit své názvy a přizpůsobovat se dané historické době. V roce 1919 vlivem ministerstva školství a národní osvěty se jmenovalo Státní školní knihosklad, v roce 1921 poté neslo název Státní nakladatelství.²⁴ V důsledku německé okupace bylo nakladatelství přejmenováno na Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu. Veškeré učebnice musely procházet kontrolou zvolených recenzentů, což vedlo k nařízeným změnám nebo úplnému zakázání některých učebnic.²⁵ Státní nakladatelství v roce 1945 bylo obnoveno a vznikla nová pobočka v Bratislavě, která sloužila pro Slovenský stát.²⁶ Nakladatelství získalo název Státní pedagogické nakladatelství v roce 1955, kdy mělo za úkol zajišťovat veškeré školní pomůcky a učebnice.²⁷

V distribuci nakladatelství stále nacházíme nejen učebnice pro český jazyk, ale i pro ostatní předměty, které se vyučují na základních školách a doplňující literaturu s tituly, jako například *Přehled dějin české literatury*.²⁸

²⁴ POLÁK, Karel. *Třemi stoletími: stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 92

²⁵ Tamtéž, s. 114

²⁶ Tamtéž, s. 134

²⁷ Tamtéž, s. 142

²⁸ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007, s. 309. ISBN 978-80-7277-165-3.

3.1.1 Učebnice pro šestou třídu používané do roku 1990

- a) Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy
- b) Literární výchova pro šestý ročník základní školy

a) Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy²⁹

Božena Němcová je zde zmíněna ve třetí kapitole s názvem Touha lidu po pravdě, spravedlnosti a kráse života v pohádkách. V celé této kapitole lze najít další jména významných spisovatelů, jako je například J. Neruda, K. J. Erben a H. CH. Andersen.

Na prvních stránkách kapitoly je celý příběh Chytrá horákyň s odkazem na knihu Národní báchorky a pověsti,³⁰ dále odkaz na kapitolu XI. v knížce Babička.³¹

Text Chytré horákyň je zde v plném znění a po provedení drobných úprav textu je příběh nezměněn. Například v této učebnici je znění: „Byli jednou dva bratři. Jeden z nich byl bohatý statkář, neměl žádné děti a byl tuze lakomý.“³² a „Pan prokurátor se dal do smíchu a řka: ‚Budiž ti odpuštěno! Vidím však patrně, že jsi nade mne chytřejší, protože budeš také od dnešního dne soudit ty a ne já.‘. Paní prokurátorová byla tomu ráda a od toho dne soudila ona, a bylo všude dobře.“³³

V jiném knižním vydání této báchorky je patrná změna: „Byli dva bratři. Jeden z nich byl bohatý statkář, neměl žádných dětí a byl tuze lakomý.“³⁴ a také „Pan prokurátor se dal do smíchu, řka: ‚Budiž ti odpuštěno! Vidím však patrně, že jsi nade mne chytřejší, protože budeš také od dnešního dne ty soudit, a ne já.‘. Paní prokurátorová byla tomu ráda a od toho dne soudila ona, a bylo všude dobře.“³⁵

K textu v čítance jsou krátké úkoly, které se vztahují k postavě dívky Manky. Děti mají odpovědět na Manky způsob prokázání jejího důvtipu, když odcházela ze

²⁹ MAŠEK, Adolf, PLEVA, Josef Věromír a Vítek, František. *Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy*. 10. upr. vyd. Praha: SPN, 1972.

³⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*. Praha, Družstvo Máje 1904.

³¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 147–160. ISBN 978-80-901199-6-3.

³² MAŠEK, Adolf, PLEVA, Josef Věromír a VÍTEK, František. *Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy*. 10. upr. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 88.

³³ Tamtéž, s. 94.

³⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012, 280 s. [25. 03. 2020]. Dostupné z <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/58/narodni_bachorky_a_povesti_I.pdf>.

³⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012, 285 s. [25. 03. 2020]. Dostupné z <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/58/narodni_bachorky_a_povesti_I.pdf>.

služby od lakomého strýce. Mají svými slovy vyprávět, jak pomáhala nespravedlivě potrestaným lidem. Zamyslet se nad tím, jak mohla pohádka pomáhat v historickém období, kdy lid byl utiskován. K zodpovězení otázky jim má pomoci přiložená zmínka o nevolnictví pracujícího lidu. Také si mají žáci všimnout lidových rčení, která mají říci svými vlastními slovy. Například: „vyjel s barvou ven, to byl chalupníkovi kámen na srdce a opálit“.³⁶

V učebnicích od SPN lze sledovat obsahovou strukturu – dochází k opakovanému odkazování na dílo Babička a do kontrastu s tímto dílem se přikládá děj, ve kterém je žena v postavení hrdinky, v tomto případě se jedná o dílo Chytrá horákyňe. Zmíněná kapitola XI. z Babičky je obsahově zaměřená na podzimní dny a tradiční zvyklosti vesnického lidu. Tento text je v dalších učebnicích opakován. Textu Chytrá horákyňe není přisuzováno, že lze spojovat samotnou autorku s hlavní postavou děje, úryvek textu pomáhá se seznámením některých sociálních problémů.

b) Literární výchova pro šestý ročník základní školy³⁷

Obsahově v této učebnici Božena Němcová není, ale pojednává se zde o významných autorech, kterými jsou například A. Jirásek a J. Fučík, V. Vančura. Názvy kapitol jsou zde kupříkladu: Obrazy ze života mládeže, Svět lidí a svět přírody a jiné.

3.1.2 Učebnice pro sedmou třídu používané do roku 1990

a) Čítanka pro sedmý ročník.

b) Literární výchova pro sedmý ročník základní školy.

a) Čítanka pro sedmý ročník základní školy³⁸

Čítanka pro sedmý ročník základní školy zmiňuje autorku Boženu Němcovou ve čtvrté části obsahu, která je nazvána Obrazy přírody a lidu naší země, jeho života, bojů a budovatelské péče. Je zde krátký text o autorce a o díle Babička. Jako rok narození Boženy Němcové se zde uvádí 1820, který je i dnes označován za historicky

³⁶ MAŠEK, Adolf, PLEVA Josef Věromír a VÍTEK, František. *Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy*. 10. upr. vyd. Praha: SPN, 1972, s. 94–95.

³⁷ FORST, Vladimír, POLÁKOVÁ, Helena a ŠEVCOVÁ, Marie. *Literární výchova pro 6. ročník základní školy*. 5. vyd. Praha: SPN, 1986.

³⁸ KOŽMÍN, Zdeněk, POLÁKOVÁ, Helena. *Čítanka pro sedmý ročník*. 3. vyd. Praha: SPN, 1964.

nejpravděpodobnější. Dílo *Babička* se zde označuje za knihu živou a nestárnoucí, do které autorka vložila lásku nejen ke své babičce, ale také k lidu a naší zemi. Doslovně „*V Babičce není věty, která by nebyla psána srdcem.*“³⁹

Příložený úryvek s titulkem *Podzimní den* je vyjmut z díla *Babička* a je doplněn ilustrací. Podle tématu v textu se jedná o kapitolu XI.⁴⁰ bez obsahové změny. Jedná se o stejný literární odkaz jako v učebnici pro šestou třídu. K textu jsou přiloženy vysvětlivky některých slov, jako je například „bělidlo, premovaný, Davídek a Goliáš.“⁴¹ Takové vysvětlivky lze vidět v každém vydání samotného díla *Babička*, kde nejsou umístěny přímo u textu, ale v zadní části knihy.

V čítance je několik zadání, které mají žáci splnit. V práci s textem je úkolem si všimnout láskyplného psaní Boženy Němcové a dobře míněného poučování dětí ze strany babičky, uvědomit si, jak je vylíčená postava Barunky (její charakteristické rysy), a zpětně dohledat, která postava je pravděpodobně samotná autorka. Slohově zaměřený úkol se týká Starého bělidla. Žáci mají svými slovy popsat jarní období u Starého bělidla a porovnat téma s originálním zněním v knížce. Jedná se nejen o slohové zadání, ale váže se k němu i práce s původní celou autorčinou knihou. Poslední a nejobsáhlejší úkol se týká přísloví a úsloví, která babička velmi často používala. Děti se mají nad volně vybranými příslovími zamyslet a následně porovnat jejich spojení s tehdejší dobou, případně určit, která mohou už být neužitečná. Mají se zaměřit na postavu babičky, a na její chování, jak přístupem k životu okouzluje i dnešní dny.⁴²

V této učebnici se jedná opět o literární odkaz na kapitolu XI. z *Babičky*. Další příložený děj s postavou ženy jako hrdinky zde není, ale otázky směřované na postavu Barunky ve spojitosti se samotnou autorkou lze považovat za dostačující ohledně obsahové struktury.

³⁹ Tamtéž, s. 135.

⁴⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 147–160. ISBN 978-80-901199-6-3.

⁴¹ KOŽMÍN, Zdeněk, POLÁKOVÁ, Helena. *Čítanka pro sedmý ročník*. 3. vyd. Praha: SPN, 1964, s. 135.

⁴² Tamtéž, s. 135.

b) Literární výchova pro sedmý ročník základní školy⁴³

V obsahu této učebnice je Božena Němcová zmíněna v části s názvem Z literatury národního obrození. Dalšími významnými autory této kapitoly jsou například K. H. Borovský, J. Neruda, K. H. Mách a další.

Obsahovým rozdílem v životopise Boženy Němcové je zde ten, že se více odkrývá život autorky společně s její rodinou. Je zde přiložen autorčin portrét, informace o datu narození a úmrtí nejsou nijak odlišné od těch běžně dostupných. Uvádí se původ rodičů – otec Němec a matka Češka, jména se zde neuvádí. Původ rodičů je zmíněn poprvé, zatajení jmen není pravděpodobně úmyslné a jedná se pouze o obsahové vynechání. Dále se uvádí, že Němcová byla původně za svobodna Panklová. Autorka je označena za samouka, který měl školní vzdělání na minimální úrovni. Autoři učebnice označují Němcovou také za člověka, který se zajímal o společenské problémy, bídu lidu a roli ženy ve společnosti. Věnovala se sbírání pohádek nejen českých, ale i slovenských. Manželství s Josefem Němcem je zde sice vylíčeno na základě pravdy, ale byly vynechány některé zavádějící informace. Je zmíněno, že s manželem pobývala na několika místech a provdala se za něj velmi brzy. Není zmiňováno nestabilní manželství, které se potýkalo s několika dalšími problémy, například se smrtí syna Hynka. Nejpodstatnější částí života pro Němcovou měl být pobyt v Praze (1842–1845), kde se také seznámila s českou kulturní společností. Autorku spojují s venkovskou literaturou a ostatními literárními díly – Divá Bára, V zámku a podzámčí, Pohorská vesnice a další.⁴⁴

K životopisu bylo připojeno několik částí z autorčiny korespondence, kterou vedla nejen se svými dětmi, ale také s přáteli. Úryvky z dopisů jsou zde dohromady tři a byly určeny pro syna Karla, sestru Adélu a K. Staňkovou.⁴⁵ Vybraná korespondence se informačně dotýká chudého lidu a její vlastní bídy. Sympatizování s chudým lidem dopomáhá k idealizování představ o autorce.

Dále se žáci seznamují s částí monografie od V. Tilleho – Božena Němcová, s tvorbou od J. Fučíka – Božena Němcová bojující, a krátká kapitola je zaměřena na báseň F. Halase – Naše paní bojuje s drakem, ze sbírky Naše paní Božena Němcová.

⁴³ FORST, Vladimír, KARFÍKOVÁ, Věra a POLÁKOVÁ, Helena. *Literární výchova pro 7. ročník základní školy*. 4. vyd. Praha: SPN, 1987.

⁴⁴ Tamtéž, s. 156.

⁴⁵ Tamtéž, s. 156–157.

F. Halas ji napsal za druhé světové války a motiv devítihlavého draka je využit cíleně ve spojitosti s pohádkovou tvorbou Boženy Němcové.⁴⁶

První literární úryvek je opět Podzimní den z kapitoly XI. Jedná se o identický úryvek bez jediné změny, jako je v Čítance pro sedmý ročník, ale ilustrace jsou odlišné. Vysvětlivky slov jsou zde také, například: „premovaný, Staré bělidlo, příběh o Davidu a Goliáši.“ Je zde změna v porovnání s Čítankou pro sedmý ročník ve znění vysvětlivek: „Davídek a Goliáš/příběh o Davidu a Goliáši, Staré bělidlo/bělídlo, ...“ Na konci úryvku je uveden krátký odstavec, který se věnuje celému dílu Babička. Je vyzdvihována zejména příroda a okolí Starého bělidla, kde spolu lidé žili v úzkém styku společně s přírodou.⁴⁷

Druhý úryvek textu je z povídky Divá Bára. Text není úplný, ale je v něm obsažena část o Bářině dětství a pastýři Jakubovi, kterému zemřela žena. Divá Bára je dívka, která má blízko k přírodě, její zvyklosti jsou v protikladu se zvyklostmi společnosti. Důležité na postavě Báry je, že se dokázala vyrovnat mužům. To pro tehdejší slečny nebylo úplně běžné, protože to společnost po nich nežádala. Vysvětlivky jsou zde opět, například „petlice, dřevěnky a loktuše“.⁴⁸

V práci s textem mají žáci najít v úryvku Podzimní den část textu, kde se láme popis přírody s přesným zeměpisným popisem.⁴⁹ U úryvku Divá Bára musí žáci popsat vnější i vnitřní charakteristiku postavy Báry a posoudit, které charakteristické znaky lze považovat za výrazné. Poté se musí zaměřit na stylistické pojetí textu a vyhledat autorčiny stylistické prostředky, detaily v rozhovorech postav a další.⁵⁰

Dílo Babička je zde opět posouváno do popředí skrz opakující se literární odkaz s názvem Podzimní den. Popis podzimních dnů a krajin může působit na mladší čtenáře jako v pohádkách, ale zkušenější čtenář může některé popisy vnímat stylisticky zabarvené do smutného pocitu a nálady. Je zde popsán kraj, ve kterém Božena Němcová žila.

Text Divá Bára prokazuje, že druhá literární ukázka ztvárňuje ženu v postavení hrdiny v kontrastu s úryvkem z Babičky. Divou Bárou lze charakterizovat jako ztvárnění osobnosti samotné autorky Boženy Němcové. V ukázce se odkazuje na problematiku

⁴⁶ Tamtéž, s. 158–161.

⁴⁷ Tamtéž, s. 146–150.

⁴⁸ Tamtéž, s. 151–154.

⁴⁹ Tamtéž, s. 150.

⁵⁰ Tamtéž, s. 155.

postavení žen proti mužům v tehdejších časech a na výchovu dítěte v souznění s přírodou. Osobně si myslím, pokud je takový příběh předáván velmi mladým dívkám, mohou se v Divé Báře shlédnout. V porovnání s Babičkou se jedná o dílo, které je méně náročné pro čtenáře.

Učebnice od SPN pro osmý a devátý ročník základní školy neobsahují žádný odkaz na Boženu Němcovou.

3.1.3 Učebnice pro šestou třídu používané od roku 1990

Je důležité zmínit, že níže uvedené učebnice od Státního pedagogického nakladatelství využívali pedagogičtí pracovníci od roku 1990 do roku 2016 na základní škole v České Skalici.

Žáci se učili za pomoci stejných učebnic po dobu dvaceti šesti let nejen o Boženě Němcové a její literatuře. Od roku 2017 přešla škola na učebnice od jiného nakladatelství, ale čítanky vydané v distribuci od SPN využívají dodnes.

- a) Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.
- b) Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

a) Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií⁵¹

Božena Němcová je v části obsahu s názvem Z literatury 19. století. Její jméno je uváděno společně s autory, jako jsou například J. Neruda, A. Jirásek a další.

Opakují se zde texty z knihy Babička a Divá Bára. Životopis není obsahově zvlášť odlišný od předešlých, pouze dochází k bližší specifikaci informací a rozvolnění některých zidealizovaných představ. Matka zde není označena pouze jako Češka, ale „česká služka“ a otec „panský kočí“. Nikde není žádná pochybnost o rodinném původu a datum narození je opět rok 1820, s přesnou specifikací místa narození – Vídeň.

⁵¹ SOUKAL, Josef. *Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-229-6.

Uvádí se sňatek sedmnáctileté Barbory s J. Němcem, kdy ji rodiče provdali za výbušného a drsného muže, který postupně přestával mít pochopení pro svou ženu a její snahu se osamostatnit. Dále se zde uvádí smrt syna Hynka a nemoci samotné autorky.⁵² Rozšíření informací o Boženě Němcové lze přisuzovat novějšímu vydání učebnic a ústup cenzury v knížkách za doby socialismu.

První knižní ukázka je opět Divá Bára, ale s odlišným textem, než v učebnicích předešlých. Tato ukázka začíná narozením Báry a pověřivostí, že do postýlky polednice vložila místo Barči divé dítě. Ukázka v knížce končí přesnou charakteristikou postavy, a domněnkou, že pro lidi z vesnice bylo dítě chráněné nadpřirozenou mocí. V učebnici se přímo odkazuje na informaci, že Bára je velmi podobná autorce.⁵³ Změna v obsahovém výběru ukázky z Divé Báry je vedena pravděpodobně z tendence obnovení některých literárních ukázek a znázornění pověřivosti tehdejšího lidu.

Vysvětlivky jsou zde opět umístěné na konci textu, jedná se o slova: „šestinedělka, klekání, hromničná svíce a bulíčí oči“ a další. V této učebnici je těchto vysvětlivek v porovnání s předešlými o několik více. Přiložený úryvek dopisu od Boženy Němcové, který poukazuje na nebojácnou povahu autorky, potvrzuje, že v ženské hrdince autorka odrážela svoji osobnost.⁵⁴

Další ukázka je z Babičky. Úryvek se zaměřuje na nešťastnou událost, která se stala vlivem osudu bláznivé Viktorce. V knize se jedná o XVII. kapitolu.⁵⁵ Kapitola je zde zkrácena tak, aby se děti dočetly až k části věnované pohřbu Viktorky. Žáci se zde prvně seznamují s povrchovou informací, že Viktorčin příběh je původně jiný, s povýšeným chováním kněžny vůči vesničanům. Vysvětlivky jsou zde také, například: „boží posel, rameno a zlatohlav“ a je přiložen úryvek z dopisu, ve kterém popisuje, jak ji přítomnost babičky dělala šťastnou...⁵⁶ Doposud se odkazovalo na Babičku skrze kapitolu XI., zde došlo ke změně hlavní hrdinky příběhu.

V této učebnici praktická cvičení nejsou. Zaměření literárních textů v této učebnici odkazuje opět na Babičku, což potvrzuje důležitost tohoto literárního díla, a

⁵² Tamtéž, s. 53.

⁵³ Tamtéž, s. 53–56.

⁵⁴ Tamtéž, s. 56–57.

⁵⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 223–231. ISBN 978-80-901199-6-3.

⁵⁶ SOUKAL, Josef. *Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií : učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 57–61. ISBN 80-7235-229-6.

Divá Bára společně s Viktorou jsou ukázkami žen v postavení hrdinky.

b) Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií⁵⁷

V této učebnici se jedná o didaktická cvičení, odkaz na Boženu Němcovou je zde dohromady na třech místech.

První úkol s textovým odkazem na autorku slouží dětem pro doplňování tvarů přídatného jména přivlastňovacího „babiččin“.⁵⁸ Jedná se o vybrané věty z jejího díla Babička. Druhý úkol s textovým odkazem na autorku je v titulku s názvem Čarodějnice. Pravděpodobně se jedná o pár vět z pohádky O labuti.⁵⁹ Žáci mají v krátkém přiloženém úryvku dohledat všechny přivlastky a určit, kterým slovním druhem jsou vyjádřeny.⁶⁰

Druhým úkolem je naučit se slohově popisovat předměty skrz úryvek s titulkem Babiččina truhla a věnovat pozornost předmětům, které neznají. Případně použít slovník českých slov a jejich význam dohledat. Dodatečně mají popsat svoji vlastní skříň, ve které si uschovávají osobní věci.⁶¹ V nadcházející kapitole se seznamují s principem popisování osob. K této příležitosti byli vybráni dva literární tvůrci K. H. Borovský a Božena Němcová.⁶²

3.1.4 Učebnice pro sedmou třídu využívané od roku 1990

a) Čítanka 7: literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

b) Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

⁵⁷ STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001. ISBN 80-7235-148-6.

⁵⁸ Tamtéž, s. 73–74.

⁵⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *O labuti a jiné pohádky*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-465-1.

⁶⁰ STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001, s. 115. ISBN 80-7235-148-6.

⁶¹ Tamtéž, s. 138–139.

⁶² Tamtéž, s. 147–148.

a) Čítanka 7: literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií⁶³

Ačkoliv předešla učebnice, která se využívala do roku 1990, obsahovala literární odkaz na Boženu Němcovou, její novější vydání se o autorce nezmiňuje. Obsahově pojednává o jiných významných autorech, jako jsou například O. Wilde, Z. Šmíd, O. Pavel a další. Kapitoly jsou zde nazvány například O přátelství a lásce, S úsměvem jde všechno líp a jiné. Obsah čítanky potvrzuje informaci od pedagogické pracovnice ze základní školy v České Skalici, že se žáci o Boženě Němcové učí zejména v šestém ročníku.

b) Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií⁶⁴

V této učebnici jsou didaktické úkoly, které souvisí s literární tvorbou Boženy Němcové. Dva odstavce z knihy *Babička* jsou zaměřeny na podstatná jména a přídavná jména.⁶⁵ Dále je k dispozici další úryvek z *Babičky*, kde babička přijíždí do Babiččina údolí. Na tomto úryvku se mají děti učit zájmena.⁶⁶ Titulek *Dobrá Maruška*⁶⁷ z knihy *Dvanáct měsíčků*⁶⁸ je uveden v kapitole zaměřené na spojky. Opět byly využity literární texty od Boženy Němcové, opakuje se kniha *Babička* a nově je použit text z pohádky *Dvanácti měsíčků*.

3.1.5 Učebnice pro osmou třídu používané od roku 1990

a) Čítanka 8: literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

b) Český jazyk pro 8. ročník základní školy.

⁶³ SOUKAL, Josef. *Čítanka 7: literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1997. ISBN 80-859-3755-7.

⁶⁴ STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001. ISBN 80-7235-103-6.

⁶⁵ Tamtéž, s. 13–14.

⁶⁶ Tamtéž, s. 17.

⁶⁷ Tamtéž, s. 46.

⁶⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *O dvanácti měsíčkách* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [22. 4. 2020]. Dostupné z WWW:

<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/77/04/o_dvanacti_mesickach.pdf>.

a) Čítanka 8: pro 8. ročník základní školy⁶⁹

Obsah čítanky je rozdělen do několika kapitol, které nesou vlastní názvy. Setkání se starší literaturou, Od romantismu k moderní literatuře nebo Humor. K daným kapitolám jsou přiřazeni autoři, jako je například I. Kraus, K. H. Mácha, J. Skácel a I. Olbracht. Literární odkaz na Boženu Němcovou v této učebnici není.

b) Český jazyk pro 8. ročník základní školy⁷⁰

Učebnice odkazuje na dílo Boženy Němcové v části, kde se žáci mají věnovat správnému pravopisnému doplnění i/y. Didaktické cvičení s titulkem Jaro v Ratibořickém údolí⁷¹ odkazuje na kapitolu XIII. v knize Babička⁷² a nejsou v něm provedeny žádné obsahové změny.

3.1.6 Učebnice pro devátou třídu používané od roku 1990

a) Čítanka 9: literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

b) Český jazyk pro 9. ročník základní školy.

a) Čítanka 9: literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií⁷³

Obsah této učebnice je rozdělen do několika kapitol, které nesou například názvy Chvála vypravěčství, Naruby aneb Jak vychovávat vychovatele a jiné. V těchto kapitolách lze najít významné autory, jako jsou například J. Werich, J. Hašek, I. Vyskočil a další. Literární odkaz na Boženu Němcovou zde není.

⁶⁹ SOUKAL, Josef. *Čítanka 8: literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85937-39-5.

⁷⁰ STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2002. ISBN 80-7235-126-5.

⁷¹ Tamtéž, s. 69–70.

⁷² NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 172–184. ISBN 978-80-901199-6-3.

⁷³ SOUKAL, Josef. *Čítanka 9: literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85937-28-X.

b) Český jazyk pro 9. ročník základní školy⁷⁴

V učebnici není žádné didaktické cvičení, které by využívalo literárního odkazu Boženy Němcové.

3.1.7 Shrnutí ke Státnímu pedagogickému nakladatelství

V učebnicích od Státního pedagogického nakladatelství, které jsou určeny pro šestý a sedmý ročník základní školy, lze pozorovat několik literárních odkazů na Boženu Němcovou.

Opakují se monotónně stejné úryvky a literární odkazy v průběhu několika let. Zejména na knihu *Babička* je odkazováno v každé učebnici, která se obsahově dotýká Boženy Němcové. Literární ukázky se vážou ke kapitole XI., obměňuje se pouze délka daného úryvku, nebo vybrání konkrétních řádků, a od nich se odráží obsahové předání z kapitoly. Kapitola je zvolena pravděpodobně z důvodu obsahového rozhraní. Celá kapitola XI. pojednává o několika svátcích a tradicích, které v průběhu měsíců do Babiččina údolí přicházely. Lití olova, zapalování svíček za mrtvé a jiné. Pouze u Čítanky pro šestou třídu, která se využívala po roce 1990, došlo k obměně. Do učebnice byla vložena část kapitoly XVII., která pojednává o Viktorce z Babiččina údolí. Dále se odkazuje na příběhy, ve kterých je žena v postavení hrdinky. Jedná se zejména o Divou Báru a Chytrou horákyňi. Uvedení a vyzdvihnutí jiných autorčiných děl je poté tedy plně v režii vyučujícího a je pouze na jeho vlastním uvážení, které dílo se rozhodne žákům dále předat.

Autorčin životopis je v učebnicích pro šestou a sedmou třídu základních škol. Postupně dochází k jeho obsahové změně a přidávání informací o samotné Božene Němcové nebo její rodině. Ale přesto je psán tak, aby se nijak nedotýkal informací, které by mohly jakýmkoliv způsobem rozvolnit názor na Boženu Němcovou. Názvy kapitol před rokem 1990 ohraničují pozici Boženy Němcové v kultuře a chápání společnosti. Například: „Z literatury národního obrození, Obrazy z přírody a lidu naší země, jeho života, bojů a budovatelské práce.“ Takové zasazení Boženy Němcové osobně chápu do určité míry jako vliv socialismu, protože v novějších učebnicích se označování kapitol mění na jednodušší „Z české literatury 19. století.“

⁷⁴ STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*. 3. Praha: SPN, 2004. ISBN 80-7235-249-0.

Kladně vnímám, že dané kapitoly o Boženě Němcové obsahují úkoly, ačkoliv mohou působit (zejména v novějším vydání učebnice) strohým, a pro dnešní žáky až nudným dojmem. Nejedná se o žádné interaktivní texty, ale je pro mě osobně příjemné vidět využití literárních textů v učebnicích Český jazyk.

Učebnice od Státního pedagogického nakladatelství mají desítky let trvající tradici a já nechci žádným způsobem zpochybňovat jejich kvality nebo literární hodnoty děl, které autorka napsala. Za zajímavé osobně vnímám ztvárnění literárního odkazu do podoby didaktických cvičení v učebnicích Český jazyk, nicméně si myslím, že v prezentování Boženy Němcové by mohlo do budoucna docházet ke změně. Například nové pojetí autorčina profilu lze vidět v knize *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku* od Tomáše Němečka.⁷⁵

Obraz Boženy Němcové je v učebnicích redukován. Vlivem prostoru, který lze danému autorovi věnovat, a také skrz informace, které se prezentují. Neotvírají se žádná témata, která by mohla do větší míry poškodit nebo změnit do větší míry pohled na Boženu Němcovou.

Jako žákyně základní školy jsem neměla pozitivní postoj k Boženě Němcové a to z důvodu nucení do povinného čtení knihy *Babička* a pevně ukotveného způsobu prezentování jejího díla. Míra negativního postoje k její osobnosti se zvětšovala i danou situací, že jsem sama vyrůstala v malém městě Česká Skalice.

3.2 Nakladatelství Alter

Nakladatelství Alter vzniklo v roce 1990 a patří mezi nakladatelství, která mají vyhraněnou koncepci titulů. Vydává převážně učebnice, slabikáře, pracovní sešity, písanky. Návodů k učebnicím a titulů jsou doplněny ilustracemi od předních českých výtvarníků. Učebnice od tohoto nakladatelství nejsou pouze pro základní školy, ale také pro víceletá gymnázia.⁷⁶ V roce 2017 základní škola v České Skalici přešla na didaktické učebnice od nakladatelství Alter, ale učebnice čítankového typu využívá stále od nakladatelství SPN. Čítanky od nakladatelství Alter jsem popsala také pro ucelení zkoumání literární tradice díla Boženy Němcové.

⁷⁵ NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Praha: Mladá fronta, 2017. ISBN 978-80-204-4620-6

⁷⁶ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007, s. 39. ISBN 978-80-7277-165-3.

3.2.1 Učebnice pro šestou třídu používané od roku 2017

- a) Čítanka 6.
- b) Český jazyk pro 6. ročník

a) Čítanka 6⁷⁷

Obsah této čítanky není rozčleněn do několika kapitol, jako u předešlých čítanek. Jedná se pouze o seznam autorů s jejich publikovanými díly. Jsou zde uvedeni významní autoři, jako například J. Neruda, K. Čapek, K. Poláček, F. Šrámek a další.

Božena Němcová se svojí tvorbou zde není uvedena. SPN po několik let za sebou zahrnovalo Boženu Němcovou do svých učebnic pro šesté třídy, ale nakladatelství Alter v tomto udělalo rozdíl a její jméno lze najít až ve vyšších ročnících.

b) Český jazyk pro 6. ročník⁷⁸

Struktura této učebnice je podobná předešlým od nakladatelství SPN, ale žádné z didaktických cvičení nevyužívá úryvků z autorčiných literárních děl.

3.2.2 Učebnice pro sedmou třídu používané od roku 2017

- a) Čítanka 7.
- b) Český jazyk: pro 7. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií.

a) Čítanka 7⁷⁹

Tato čítanka má obsah ve formě seznamu několika významných autorů bez rozdělení kapitol, které by měly svůj specifický název. Autorčina tvorba Divá Bára⁸⁰ je uvedena v této učebnici ve zkrácené verzi na šesti stranách. Nejsou k ní přiloženy žádné vysvětlivky dobových slov ani krátký životopis autorky, pouze dvě malé ilustrace. Z krátkého úryvku se žáci seznámí s podstatnou částí příběhu, který končí tím, že myslivec společně s Bárou vytvoří pár.⁸¹ K textu nejsou přiřazeny žádné další úkoly a

⁷⁷ BRADÁČOVÁ, Lenka. *Čítanka 6*. Všeň: Alter, 1998. ISBN 80-85775-74-3.

⁷⁸ RUDOLF, Stanislav, HRDLIČKOVÁ, Hana a BERÁNKOVÁ, Eva. *Český jazyk pro 6. ročník*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2007. ISBN 80-85775-84-0.

⁷⁹ LÍSKOVCOVÁ, Marta a BRADÁČOVÁ, Lenka. *Čítanka 7*. Všeň: Alter, 1999. ISBN 80-85775-82-4.

⁸⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára: Dobrý člověk*. Třebíč: Akcent, 2016. ISBN 978-80-7497-141-9.

⁸¹ LÍSKOVCOVÁ, Marta a BRADÁČOVÁ, Lenka. *Čítanka 7*. Všeň: Alter, 1999, s. 107–112. ISBN 80-85775-82-4.

není zde ani zmínka, že Divá Bára má společné rysy s autorkou, jak tomu bylo u předešlé učebnice. I přesto, že se nejedná o celou povídku, jsou žáci seznámeni se všemi důležitými aspekty. Od přátelství s Eliškou, až po lásku k myslivci. Dané dílo se dotýká, jak bylo už řečeno výše, problematiky spojené s pověřčivostí lidu, vychováváním dívky v souladu s přírodou, přátelství a postavení Báry v pozici proti společnosti.

b) Český jazyk: pro 7. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií⁸²

V této učebnici není žádný odkaz v podobě didaktického cvičení na Boženu Němcovou, jako tomu bylo v předešlých učebnicích.

3.2.3 Učebnice pro osmou třídu používané od roku 2017

a) Čítanka 8.

b) Český jazyk 8: máme rádi češtinu.

a) Čítanka 8⁸³

Obsah této učebnice je tvořen seznamem několika autorů, není rozdělen do kapitol se specifickými názvy. V čítance je Božena Němcová uvedena ve spojitosti se svým dílem Baruška.⁸⁴ Povídka je poprvé vložena do učebnice, není k ní připojen žádný doplňkový text nebo úkoly k povídce. Děj je o nevinné dívce, která je vyslána do města, aby sloužila náhradní rodině a naučila se hospodařit. Dočasná rodina Barušky nebyla nejhodnější a jedinou útěchou pro ni byla její kamarádka Kačenka a muž, do kterého se zamilovala.

Úryvek je zkrácený a upravený pro použití do učebnice. Z daného úryvku se žáci dozvídají, jak byla Baruška malířem, do kterého se zamilovala, za deště odvedena do místní „vinárny“. Ukázka končí částí, kdy malíři věnuje první polibek, je přítom chycena úředníkem a považována za slečnu z nevěstince.⁸⁵

⁸² HORÁČKOVÁ, Miroslava. *Český jazyk: pro 7. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2011. ISBN 978-80-7245-262-0.

⁸³ HORÁČKOVÁ, Miroslava a REZUTKOVÁ, Hana. *Čítanka 8*. Všeň: Alter, 2000. ISBN 80-7245-009-3.

⁸⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Baruška: povídka*. 2. vyd. Praha: J. Bačkovský, 1940, Národní četba.

⁸⁵ HORÁČKOVÁ, Miroslava a REZUTKOVÁ, Hana. *Čítanka 8*. Všeň: Alter, 2000, s. 140–142. ISBN 80-7245-009-3.

Dílo se dotýká společenské tematiky, která může být pro žáky nová i nějakým způsobem zajímavá. Pojem „nevěstinec“ a milenecké vztahy jsou určitým způsobem pro žáky základních škol atraktivní. Odkazování na dílo Baruška osobně vnímám velmi kladně, protože je to odkaz na doposud nezmiňované a méně známé dílo mezi žáky na základních školách.

b) Český jazyk 8: máme rádi češtinu⁸⁶

V této učebnici didaktický úkol s odkazem na Boženu Němcovou není, zatímco v učebnicích českého jazyka pro osmý ročník od SPN byla literární ukázka z autorčina díla.

3.2.4 Učebnice pro devátou třídu používané od roku 2017

a) Čítanka 9

b) Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií.

a) Čítanka 9⁸⁷

Obsah je tvořen seznamem významných autorů a jejich děl. Mezi nimi jsou například M. Kundera, J. Čep, K. Kryl a další. Boženu Němcovou zde nelze nalézt, stejně jako v předešlých učebnicích pro devátý ročník.

b) Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií⁸⁸

Tato učebnice na tvorbu Boženy Němcové nijak neodkazuje, ale v učebnicích od SPN se vyskytovala didaktická práce s jejím textem.

3.2.5 Shrnutí k nakladatelství Alter

Nakladatelství Alter vydává učebnice, které se aktivně využívají teprve krátkou dobu k výuce na základní škole v České Skalici. Čítanky jsou obsahově odlišné, odkaz na Boženu Němcovou je v učebnicích pro sedmou a osmou třídu. U předešlého nakladatelství to byla šestá a sedmá třída, kdy zejména v šesté třídě je věnováno nejvíce

⁸⁶ HRDLIČKOVÁ, Hana. *Český jazyk 8: máme rádi češtinu: vzdělávací obor Český jazyk a literatura*. Všeň: Alter, 2015. ISBN 978-80-7245-303-0.

⁸⁷ REZUTKOVÁ, Hana a LÍSKOVCOVÁ, Marta. *Čítanka 9*. Všeň: Alter, 2001. ISBN 80-7245-017-4.

⁸⁸ HRDLIČKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. Všeň: Alter, 2001. ISBN 80-7245-019-0

prostoru pro výuku o Boženě Němcové.

Autorčina zmíněná díla jsou Baruška⁸⁹ a Divá Bára.⁹⁰ Dále je zde absence odkazu na dílo Babička a žádný text, který by pojednával o Boženě Němcové jako o autorce samotné. Nejsou zde ani doplňkové úkoly a otázky k literárním ukázkám. Učebnice Českého jazyka neobsahují žádná didaktická cvičení, která by odkazovala na literární díla, jako tomu bylo v učebnicích od SPN. Vynecháním životopisu Boženy Němcové ze samotných učebnic se žáci nic nedozví o samotné autorce, nebo přijdou o některé důležité informace ze života spisovatelky. Životopisy v těchto učebnicích nejsou u žádného autora, nejedná se tedy o cílené vynechání, ačkoliv poznání autorova života může pomoci pochopit autorovo dílo v jeho celé hloubce. S životem Boženy Němcové jsou žáci seznámeni pouze ze strany pedagogů.

Osobně kladně vnímám odkazování na dílo Baruška, ale myslím si, že i když u předešlého nakladatelství docházelo k monotónnímu odkazování na stejné literární ukázky, jedná se obsahově o plnější a zajímavější učebnice, než jsou tyto.

⁸⁹NĚMCOVÁ, Božena. *Baruška: povídka od Boženy Němcové*. V Praze: Jindřich Bačkovský, 1928. Československá národní četba Jindřicha Bačkovského.

⁹⁰NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára: Dobrý člověk*. Třebíč: Akcent, 2016. ISBN 978-80-7497-141-9.

4 Tradice Boženy Němcové v kulturním životě města Česká Skalice

Božena Němcová trávila značnou část svého života v prostředí České Skalice a blízkého okolí. V této kapitole jsem si kladla za cíl zmapovat veškerá historická místa, která úzce souvisí s Boženou Němcovou, a mohou tvořit kulturní život města Česká Skalice.

Z literatury, která se zabývá historií města, lze jmenovat například Ratibořice a státní rezervace Babiččina údolí.⁹¹ Jedná se o velmi stručné historické shrnutí, které sepsal Jan Krtička, jakožto první ředitel Muzea Boženy Němcové v České Skalici. Dále se podílel také na knize Paměti města Česká Skalice,⁹² která se zabývá dějinami města po stránce historické i společenské.

Obsáhlý turistický průvodce s názvem Ratibořice: státní zámek, kulturní a přírodní památky Babiččina údolí⁹³ dává do širokého kontextu historická i pamětní místa, ke kterým jsou přiloženy černobílé fotografie. Přibližuje život Kateřiny Vilemíny Zaháňské nebo ztvárnění Babičky v umění od českých malířů.

Několikaletý ředitel muzea Boženy Němcové pan Ludvík Mühlstein sepsal knihy s českoskalickou tematikou. Například kniha Česká Skalice a okolí⁹⁴ je zejména fotografickým průvodcem po České Skalici, která zachycuje podobu historických míst ve 20. století. Doprovodný text k jednotlivým místům seznamuje čtenáře v jednoduché formě s jejich historií společně s důrazem na Boženu Němcovou. Obsáhlejší texty lze najít v titulu Česká Skalice Ratibořice,⁹⁵ kde lze dohledat historii města, která sahá až k Přemyslu Otakarovi I. Kniha Kraj mládí Boženy Němcové⁹⁶ obsahuje nejen soupis pamětních míst, ale i skutečné osudy literárních postav, které Božena Němcová ve svých dílech ztvárnila, dále se zde čtenář seznámí s obsahem literárních děl, jako je například Pan učitel, Babička a další.

⁹¹ KRTIČKA, Jan. *Ratibořice a státní rezervace Babiččina údolí: Zvláštní otisk z instrukčního měsíčníku "Turistika"*.

⁹² KLOS, Jan. *Paměti města České Skalice*. Česká Skalice: Městská spořitelna, 1935. Vlastivědné publikace měst.

⁹³ WIRTH, Zdeněk. *Ratibořice: Státní zámek, kulturní a přírodní památky Babiččina údolí*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.

⁹⁴ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice a okolí*. 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 1984. Nestr., fot.

⁹⁵ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996.

⁹⁶ MÜHLSTEJNOVÁ, Lada, MÜHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980.

4.1 Historie města Česká Skalice

První písemná zmínka je z roku 1238, tehdy město Česká Skalice bylo osadou s názvem Skalice. V roce 1545 se osada proměnila na městečko.⁹⁷ Česká Skalice se stala součástí několika průlomových historických okamžiků, které se vážou k celkovému dějepisnému vědění. V roce 1420, při husitských válkách, táhl přes Českou Skalici i okolí král Zikmund. Jan Žižka zde nad vojskem zvítězil a mohl pokračovat ve své cestě do Podkrkonoší.⁹⁸ V 15. století obyvatelé městečka dávali do pořádku škody, které způsobili Slezané. Za dob třicetileté války Česká Skalice utrpěla zejména od vojsk švédských, například došlo k vypálení českoskalické školy.⁹⁹ V roce 1866 se České Skalici nevyhnula válka prusko-rakouská, při které zemřely tisíce vojáků. Vzpomínkou na danou událost je vojenský hřbitov na kraji České Skalice a Zlíče.¹⁰⁰

V minulosti docházelo ve městě k velkému rozvoji nejen ochotnického divadla, knihovnictví a podpory k vlasteneckému chování. Možná proto se zde první divadelní představení konalo již v roce 1813 a také se zde odehrály skoro všechny Klicperovy hry. Velmi oblíbené koncerty chrámové hudby přilákaly do města zástupy posluchačů a zejména místní škola měla zásluhu na vlasteneckém vzdělávání obyvatelstva (Božena Němcová a povídka Pan učitel). Město sehrálo významnou roli během obrozeneckých snah, ke kterým neodmyslitelně patří Jiřinkové slavnosti. Prvně se konaly 14. září 1837 za účasti Barunky Němcové.

Za první světové války obyvatelstvo trpělo hladem a bídou. Docházelo k propouštění dělníků z továren a městem projížděly vlaky s mobilizovanými vojáky.¹⁰¹ Během německé okupace projížděly skrze Českou Skalici prázdné kamiony z Říše, neboli podle místních „berouskové“, kteří se poté vracely zpátky s nakradeným majetkem a začátkem druhé světové války přes město projížděly nacistické motorizované jednotky směrem k Náchodu. V lednu roku 1945 přes Českou Skalici utíkali uprchlíci před Rudou armádou, ve městě se zřizovaly výcvikové prostory pro frontu, školy byly obsazeny Němci a přestávalo se na nich vyučovat. Chyběly základní potřeby – oblečení, potraviny, elektřina, teplo, ... Na Pohodlí v Babiččině údolí byla od

⁹⁷ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice a okolí*. 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 1984. Nestr., fot.

⁹⁸ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 7–8.

⁹⁹ Tamtéž., s. 9–12.

¹⁰⁰ Tamtéž., s. 16–19.

¹⁰¹ Tamtéž., s. 22–26.

března sovětská výzvědná jednotka kpt. Sokolovského, a na zámku byl štáb pořádkové policie posledního velkého německého seskupení STŘED. V České Skalici začalo 5. května v roce 1945 revoluční povstání, 9. května se stále na několika místech ve městě bojovalo a první sovětské vozidlo přijelo až 10. května. Po roce 1948 se ani České Skalici nevyhnulo znárodnování i likvidace soukromého vlastnictví, a po roce 1968 ideologická normalizace. Porážkou totalitní moci došlo k navrácení svobody a společenská situace ve městě se začala zlepšit po všech stránkách. Vznikla společnost Agro CS. a. s, Farnet, tkalcovna a přádelna Tiba 03, Skaličan, Českoskalická mlékárna a další.¹⁰² Některé společnosti působí v České Skalici i nadále a o veřejný život se i nyní starají společenské organizace a skupiny. Pravidelně dochází k velkému turistickému zájmu o historické prostředí České Skalice.

4.2 Státní přírodní rezervace Babiččino údolí – Ratibořice

Údolí, které se nachází na území České Skalice, Zlíče, Červené Hory i Žernova, prvně nazval Babiččino údolím spisovatel Otakar Jedlička, a to již v roce 1878. V roce 1924 se začala Česká Skalice pokoušet o znárodnění Ratibořic, ale až v roce 1952 se podařilo znárodnit památky Babiččina údolí a nechat je zpřístupnit veřejnosti.¹⁰³

V údolí lze využít naučné stezky, tvořené dvaceti pěti cedulemi, které jsou informativně, literárně i přírodopisně zaměřené. Stezka vede do Ratibořic až na hrad Rýzmburk.¹⁰⁴ V Babiččině údolí je i druhá trasa, která se jmenuje Stezka Jakuba Míly, a ta vznikla v roce 2003. K jejímu vybudování pomohla Společnost pro záchranu Babiččina údolí, která vznikla v roce 1996.¹⁰⁵

V Ratibořicích byla Božena Němcová od roku 1820 a strávila zde několik let svého dětství. O několik let později sem vzala i své vlastní děti, se kterými zde trávila klidné letní dny. Údajně se spisovatelka vracela do Ratibořic i v období, kdy jí bylo nejhůře, a vzpomínky na dětství ji dělaly šťastnější.¹⁰⁶ Ratibořice se staly její velikou inspirací nejen pro knihu *Babička*. Po návštěvě z roku 1844 zveřejnila svoji báseň

¹⁰² Tamtéž, s. 30–35.

¹⁰³ MÜHLSTEJNOVÁ, Lada, MÜHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 96.

¹⁰⁴ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 50.

¹⁰⁵ *Společnost pro záchranu Babiččina údolí: Něco o nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://www.babiccinoudoli.info/necoonas>

¹⁰⁶ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice a okolí*. 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 1984. Nestr., fot.

Žežulka.¹⁰⁷ Ráda bych zde citovala samotnou Boženu Němcovou, která ve svém dopise píše: „*Nikdo z vás nevidí milé Ratibořice tak krásné jako já! Vy v nich vidíte jen prózu skutečnosti, mně zůstaly rájem! – Každý kámen, každou květinu vidím ještě, jaké byly, když jsem byla děvčetem, děvčetem plné fantazie (...)*“¹⁰⁸

V Babiččině údolí se nachází zrekonstruovaný Rudrův mlýn. Kamenná budova s velikou mlýnicí byla v roce 1950 upravena do podoby z příběhu Boženy Němcové¹⁰⁹ a lze v něm nyní využít dva prohlídkové okruhy, které přiblíží děj Babičky. Dále lze v údolí vidět Viktorčin splav, který se nachází za Starým bělidlem.¹¹⁰

Zámek Ratibořice pořádá ve vybraných dnech komponovaný pořad s názvem Za Babičkou Boženy Němcové do Ratibořic, nebo je možné využít celkové prohlídky Babiččina údolí s průvodcem.

4.3 Zámek Ratibořice

Historie zámku sahá až do roku 1388 k Vaňkovi ze Žampachu, který byl prvním známým majitelem tvrze, která byla ve 14. století v místech „*Na starých Ratibořicích*“. Ratibořice začaly patřit rýzmburskému panství ve chvíli, kdy se jeho dcera Eliška provdala za Hynka z Rýzmburka. Až v roce 1583 kupuje Ratibořice i s okolními vesnicemi Jaroslav ze Smiřic od Magdaleny Úlibské z Nestajova a v roce 1708 v blízkosti prázdné tvrze Vavřinec Piccolomini postavil barokní zámeček i s kaplí, na jehož výstavbu využil kámen jak z ratibořické tvrze, tak i rýzmburského hradu. Protože se v 18. století zámeček stal sídlem pro vdovy z rodu Piccolominů, musel být rozšířen o jednopatrové křídlo, které sloužilo nejen služebnictvu, ale i hostům.

Vévodkyně Kateřina Zaháňská se zasloužila o největší stavební úpravy na zámku, který zdědila po svém otci. Vévodkyně změnila zámek na moderní empírové letní sídlo, zrušila zámeckou kapli, louku před zámkem proměnila v krásný park, jezírkem nahradila rybník určený pro dobytek, přes řeku byly postaveny mosty a všude bylo luční kvítí... Do roku 1945 spravoval zámek rod Schaumburgů a od posledních úprav, které uskutečnila Kateřina Zaháňská, nebylo do podoby zámku výrazně zasahováno.

¹⁰⁷ MŮHLSTEJNOVÁ, Lada, MŮHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 12.

¹⁰⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II 1853–1856*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 319.

¹⁰⁹ MŮHLSTEJNOVÁ, Lada, MŮHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 92.

¹¹⁰ MŮHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 53.

Rod Schaumburgrů pouze zakryl původní výzdobu i malby, změnil vzhled fasády u oken a zámek začal působit duchem romantismu a renesance.¹¹¹

Nyní jsou na zámku dva prohlídkové okruhy – Doba vévodkyně Zaháňské a Zámek Ratibořice. Další prohlídky jsou přizpůsobeny pro školní skupiny, jedná se například o prohlídku Zámek Ratibořice pro školy, Babiččino údolí pro školy a Prohlídka zámku pro děti s komtesou Hortenzií. Při vánočním období je na zámku pořádána akce Advent v Babiččině údolí a Knížecí Vánoce na zámku v Ratibořicích.

4.4 Staré bělidlo

V roce 1797 mlynář Antonín Rudr postavil chalupu vedle dvoupokojového příbytku, ale již v roce 1842 prodal nejen chalupu, ale také mlýn. Vedle bělidla byla během několika let postavena pánská prádelna a po roce 1945 Muzeum Boženy Němcové vybavilo interiér nejen dobovým nábytkem tak, aby působil vizuálně přesně, jako v příběhu od Boženy Němcové.¹¹²

Na Starém bělidle v roce 1844 spisovatelka trávila se svými dětmi dovolenou, ale nikdy v něm se svými rodiči nebydlela. Ihned po zboření původního bělidla byl Panklovým udělen byt se dvěma místnostmi a tmavou kuchyní, která vznikla z původní chodby. V tomto bytě už s nimi Magdalena Novotná nebydlela, protože se s dcerou údajně nepohodly. Byt rodiny Panklových byl nechán zchátrat.¹¹³ Dohledala jsem vyjádření pana Ludvíka Mühlsteina z roku 2011, ve kterém zmiňuje, že z nepochopitelných důvodů byl byt propůjčen pro uskladnění ovoce, a později se v něm uskladňovaly chemické postřiky, což vedlo k naprostému zničení bytu.¹¹⁴

Dnes je možnost navštívit alespoň Staré bělidlo a využít k tomu individuální prohlídky.

¹¹¹ MÜHLSTEJNOVÁ, Lada, MÜHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 89–90.

¹¹² Tamtéž, s. 96.

¹¹³ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 52.

¹¹⁴ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Byt rodiny Panklovy v Ratibořicích* [online]. 2011 [cit. 2020-07-15]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/byt-rodiny-panklovy-v-ratiboricich/>

4.5 Barunčina škola

Původní dřevěná škola, jejíž rok výstavby není znám, byla vypálena Švédy v roce 1639. V roce 1643 byla postavena škola nová a z ní je dochována přední část budovy. Zprvu byla farní škola jednotřídní a až postupem let se stala dvoutřídní, v budově školy byl také byt pro učitele, který byl předělán na třídu. Protože došlo k otevření školy na jiném místě (v nové radnici, jejíž budova stojí stále na náměstí), učilo se zde pouze do července roku 1864. Kožešník Josef Kolářský odkoupil původní školní budovu a rozšířil ji o malý přízemní domek.¹¹⁵

Podobně jako na Starém bělidle, i zde došlo k dobovým úpravám a vznikla školní třída jak z povídky Pan učitel od Boženy Němcové – nábytek, školní pomůcky, ale i Zlatá kniha, ve které je zapsána Barunka Panklová. Další vzpomínkou na Boženu Němcovou je zde bronzová deska „Hold dětí Boženy Němcové“ z roku 1919 od akad. sochaře Quida Kociana.¹¹⁶ Po vybourání domu nad školou došlo k architektonickým přestavbám a vznikla nynější podoba Barunčiny školy. Vznikl areál, který je oddělen od rušné ulice zdí a vraty. V jeho zdech je výzdoba akad. malíře Jiřího Škopka, která zobrazuje školní dny Barunky Panklové, vnitřní atrium ohraničuje zahrádku. Dále jsou zde dřevěné okenice s malbami a citáty z autorčiných povídek.¹¹⁷ Autorka místní školu navštěvovala od roku 1826, a jak již bylo řečeno výše, byla později poslána do Chvalkovic na vychování.¹¹⁸

V minulých letech se v prostorách Barunčiny školy odehrával doprovodný program, který rekonstruoval školní výuku za dob Boženy Němcové. Dnes jsou vnitřní prostory využívány k malým kulturním akcím a společenským shledáním.

4.6 Muzeum Boženy Němcové

Muzeum Boženy Němcové je úzce spjato s hostincem U bílého (českého) lva. Hospodu postavil Josef Steidler v roce 1824 na původní maloskalické tvrzi. Rozsáhlý jednopatrový dům, ke kterému do přední části v roce 1836 přistavěl sál a následně ho věnoval Jiřinkovým slavnostem. Další architektonické úpravy uskutečnil tentýž rok a

¹¹⁵ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 44–45.

¹¹⁶ MÜHLSTEJNOVÁ, Lada, MÜHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 86.

¹¹⁷ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 46.

¹¹⁸ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury osobnosti, díla, instituce 3/I M-O*. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2000, s. 474. ISBN 80-200-0708-3.

nechal postavit nejen prosklený zahradní pavilon s výhledem na město. Protože na začátku 19. století klesla obliba hostince vlivem železniční trati, která spojovala Českou Skalici s okolními městy, rozhodl se syn Josefa Steidlera v roce 1877 prodat hostinec jeptiškám řádu uršulinek. Vznikl klášter se školou a německým výchovným ústavem, který byl rozšířen o další budovu s kaplí. Továrník Zdeněk Böhm v roce 1919 vše odkoupil a nechal kapli zbourat, přistavěl dvě mohutné věže, které spojovaly dvě samostatné budovy, čímž vznikl rozsáhlý podnikatelský komplex. Po druhé světové válce získal budovu (jakožto už znárodnění majetek) textilní závod Tiba 03.¹¹⁹

Budova původního hostince U bílého lva byla zrekonstruována pro účely Muzea Boženy Němcové a budovu nad řekou stále vlastnil textilní závod Tiba 03 – později zde vzniklo textilní muzeum. Předchůdcem dnešního Muzea Boženy Němcové bylo vlastivědné muzeum, ale v roce 1919 koupil Klub českých turistů pozůstalosti od dcery Boženy Němcové. Po nějaký čas se pozůstalosti staly pro veřejnost skrytými, ale první možnost je spatřit byla v roce 1920, a to při příležitosti položení základního kamene u sousoší Babičky s dětmi. V roce 1931 se za přítomnosti hojného počtu hostů, spolu i zástupců měst uskutečnilo slavnostní otevření prvního českého literárního muzea.¹²⁰

Během první republiky muzeum začalo spolupracovat s českými historiky, spisovateli i umělci. Kladlo si za cíl získat další spisovatelčiny rukopisy, společně s rukopisy i jejích přátel, dokumenty, kde se hodnotila její díla i život, a chtělo navázat kontakty s jejími potomky. Vznikla sbírka všech jazykových vydání autorčiných literárních děl a rozšiřoval se archív. Finance často nestačily na rozsáhlou činnost muzea a tak se pořádaly kulturní akce, ze kterých bylo muzeum převážně financováno. Z akcí se nabízí jmenovat například celostátní výstavu v roce 1935 k 80. výročí prvního vydání Babičky, nebo odhalení Gutfreundova sousoší Babička s dětmi.¹²¹

Muzeum Boženy Němcové se i přes údajné existenční problémy snaží udržet povědomí o Boženě Němcové v České Skalici. V prostorách muzea se uskutečňují kulturní aktivity a programy spojené s Boženou Němcovou, například se jedná o Českoskalickou muzejní noc při příležitosti 160. výročí prvního vydání Babičky, Jiřínkový bál, Smím prosit? Aneb setkání s Boženou Němcovou a Jiřínkové slavnosti.

¹¹⁹ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 39–40.

¹²⁰ MÜHLSTEJNOVÁ, Lada, MÜHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládež Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 79–80.

¹²¹ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996, s. 42.

Hlavní expozicí muzea byl Život Boženy Němcové, expozice obsahovala autorčinu dokumentaci a osobní předměty. Muzeum Boženy Němcové se aktivně podílelo na výzkumu DNA Boženy Němcové a vydalo sborník s názvem Božena Němcová. Život – dílo – doba.¹²²

4.7 Jiřinkové slavnosti

Jiřinkové slavnosti vznikly vlivem Jiřinkového spolku královéhradeckého kraje, ve kterém byli členy Josef Turek, ratibořický zahradník Augustin Hoch, Václav Kliment Klicpera, profesori z Hradce Králové, František Hurdálek, a další. Právě František Hurdálek přišel s prvotní myšlenkou, která propojovala vzkříšený národní život společně se zálibou pěstování jiřin. A tak se v roce 1837 konala první Jiřinková slavnost, která začala sloužit také jako prostor pro shledání českých vlastenců.

Prvotně se konaly prohlídky zahrad těch, kteří pěstovali květiny, následně se večer konal slavnostní ples. Plesu se zúčastnila nejen čerstvě vdaná Barunka Němcová, ale také například Bedřich Smetana a Ludovít Štúr. Skladbu s názvem Jiřinková polka složil Bedřich Smetana jako vzpomínku na Českou Skalici. Jiřinkové slavnosti získaly každoroční tradici, a to až do revolučního roku 1848 a smrti Františka Hurdálka. Následně byly Jiřinkové slavnosti obnoveny až v roce 1925 a od roku 1937 probíhá oddělená výstava jiřin v Muzeu Boženy Němcové a slavnostní ples.¹²³

4.8 Kostel Nanebevzetí Panny Marie

V barokním kostele z roku 1725 se nachází cenné řezbářské dílo Nanebevzetí Panny Marie od Severina Stolaře z Moravské Třebové a pro město důležitější křtitelnice z roku 1940, která má na sobě nejstarší dochovaný písemný záznam jména Česká Skalice. Na kostele je nainstalována vzpomínková deska se jmény všech občanů města, kteří padli v první světové válce.

Kostel se stal důležitým místem i pro rodiče Boženy Němcové, Jana Křtitele Pankla a Marii Magdalénu Terezii Novotnou, kteří zde měli svoji svatbu 7. srpna 1820.

¹²² HORKÝ, Milan, HORKÝ, Roman, ed. *Božena Němcová - život, dílo, doba: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7. - 8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové, Česká Skalice*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 2006. ISBN 80-239-8467-5.

¹²³ MÚHLSTEJNOVÁ, Lada, MÚHLSTEJN Ludvík. *Kraj mláď Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 77–79.

O sedmnáct let později (12. září 1837) zde měla svoji svatbu také Barunka Panklová se svým nastávajícím Josefem Němcem.¹²⁴

4.9 Ulice Boženy Němcové

Česká Skalice není jediným městem v České Republice, které má ulici s názvem autorčina jména. K této ulici se váže také osobnost Františka Smetany, otce Bedřicha Smetany, který si zde v roce 1806 našel svoji ženu Annu. V ulici se nachází dům a má na sobě umístěnou pamětní desku s datem jeho pobytu v letech 1807–1808.¹²⁵ V ulici Boženy Němcové je také areál Barunčiny školy.

4.10 Sousoší Babičky s dětmi

V souvislosti se 100. výročím narození Boženy Němcové byl v roce 1920 položen základní kámen, jemuž uskutečnil Alois Jirásek symbolický poklep. Práce na pomníku byla svěřena akad. sochaři Quidu Kocianovi, ale ten se následně úkolu vzdal. Byla tedy vyhlášena soutěž nová, jejím vítězem se stal Otto Gutfreund, který s akad. arch. prof. Pavlem Janákem předložil porotě model sousoší Babičky s dětmi, místo původního plánovaného pomníku, který měl vyjadřovat vděk za autorčino literární umění. Sousoší Babička s dětmi je z pískovce a jeho slavnostní odhalení proběhlo v roce 1922.¹²⁶

K celému sousoší se váže příběh, jenž je zveřejněn na stránkách Muzea Boženy Němcové v České Skalici. Údajně před slavnostním odhalením sousoší došlo k vykolejení vlaku, který mířil z Prahy. Došlo k vypadnutí všech postav a soše Barunky upadly nohy. Bylo nutné zhotovit sochu novou. Původní poškozenou sochu odkoupil továrník z Dvora Králové Josef Sochor a umístil ji do parku své vily. Během druhé světové války byla jeho vila obsazena vojáky, kteří se údajně měli opít a sochu značně poškodit. Koncem války došlo k výkopům kolem Sochorovy vily a samotná vila byla v roce 2011 zdemolována. Torzo sochy bez hlavy pravděpodobně leželo v prostorách zahrady po celou dobu. Zaměstnanec Sochorovy firmy hlavu sochy zachránil a později

¹²⁴ Tamtéž, s. 81.

¹²⁵ Tamtéž, s. 87.

¹²⁶ Tamtéž, s. 93.

věnoval malíři Bedřichovi Linhartovi z Hoříček. V roce 1972 Muzeum Boženy Němcové hlavu odkoupilo z vlastnictví vdovy Linharta.¹²⁷

4.11 Pomník Barunky Panklové

Pomník z bronzu umístěný v Jiřínkovém parku před Muzeem Boženy Němcové, jehož autorkou je akad. sochařka Marie Uchytlová – Kučerová, zobrazuje sedmnáctiletou Barunku Panklovou. Za přítomnosti důležitých lidí, například předsedy České národní rady Evžena Erbana a předsedkyně Českého svazu žen Marie Jarošové, byl pomník veřejnosti odhalen v roce 1870.¹²⁸ V dnešních dnech je pomník stále výraznou dominantou parku u Muzea Boženy Němcové.

4.12 Pomník Boženy Němcové

Jedná se o bustu akad. sochaře Mořice Černila, Božena Němcová na pilíři. V roce 1818 došlo k odhalení pomníku při slovech Josefa Václava Friče. Vzhled pomníku je honosný, po stranách ve spodní části pilíře má umístěny dvě sedící sochy, které ztvárňují chlapce s rohem hojnosti a dívku, která zvedá věnec z lipového listí a vavřínu. Podstavec zdobí výjev z Babičky. K jeho zhotovení došlo na popud mladých vlasteneckých studentů a odhalení se zúčastnila široká veřejnost společně se synem a dcerou Boženy Němcové.¹²⁹

4.13 Pomník Boženy Němcové ve Zlíči

V těsné blízkosti Vilémova mostu a příjezdu do Babiččina údolí stojí od roku 1975 pomník zhotovený Františkem Vejskem. Pomník ztvárňuje Boženu Němcovou s knihou na klíně a je zdoben nápisem oslavujícím autorčinu duši. Jeho umístění vybral Městský národní výbor v České Skalici a všemu předcházelo zrestaurování pomníku. Původně stával v zahradě vily ve Zlíči jako upomínka na vítězství balkánských Slovanů nad Turky, poté byl nějaký čas před bývalou školou ve Zlíči.¹³⁰

¹²⁷ LUKÁŠOVÁ, Klára. *Tajemství pomníku Babička s dětmi* [online]. 2014 [cit. 2020-07-15]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/lukasova-hlava-barunky/>

¹²⁸ MŮHLSTEJNOVÁ, Lada, MŮHLSTEJN Ludvík. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980, s. 81.

¹²⁹ Tamtéž, s. 87.

¹³⁰ Tamtéž, s. 93.

4.14 Společnost Boženy Němcové v České Skalici

Dnešní Společnost Boženy Němcové v České Skalici je historicky spjata s původní pražskou Společností Boženy Němcové, která fungovala, podle slov profesora Alberta Pražáka, už od smrti samotné autorky. K zahájení činnosti však došlo až v roce 1934 přednáškou F. X. Šaldy.¹³¹

Za založení Pražské společnosti se přičítají zásluhy F. F. Plamínkové a V. Tillemu, kteří do společnosti shromáždili několik významných osobností z řad uměleckých. Významně k založení pomohl i peněžní dar od prezidenta T. G. Masaryka.¹³² Pražská Společnost Boženy Němcové se podílela například na založení Muzea Boženy Němcové v České Skalici a Barunčiny školy. Také byla součástí veškerých kulturních aktivit, které Muzeum Boženy Němcové pořádalo. Svoji roli společnost sehrála při tvorbě naučné stezky v České Skalici i při odhalení pomníku Barunky Panklové. Pořádala společenské večery, na kterých vystupovali významní představitelé kultury zejména z řad hudby - jmenovitě houslista Alexandr Kemény, klavírista Jan Vedral, operní zpěvák Lubomír Havlák, a další.¹³³ Přehled činnosti pražské společnosti lze dohledat v knize *Společnost Boženy Němcové v Praze: k pětadvacetileté činnosti 1933–1958*.¹³⁴

Předsedkyní společnosti byla nejprve prozaička Anna Marie Tilschová. V roce 1967 se stala předsedkyní Jarmila Lormanová, která se zasloužila o literární publikace *Zlatá slova Boženy Němcové*¹³⁵ a sborník studií *Božena Němcová – Paní našeho času*.¹³⁶ Předsedkyní byla až do své smrti v roce 2000. Její místo převzala Olga Sommerová, dokumentaristka a velká obdivovatelka Boženy Němcové. Z významných členů společnosti lze jmenovat například bývalého prezidenta Václava Havla nebo bývalého pražského primátora Jana Koukala.

¹³¹ NOVÁKOVÁ, Milena. *Společnost Boženy Němcové v Praze: k pětadvacetileté činnosti 1933–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 1.

¹³² Tamtéž s. 1.

¹³³ MATĚJKOVÁ, Libuše. *Společnost Boženy Němcové Česká Skalice, z.s.* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.sbn-ceskaskalice.eu/o-nas/>

¹³⁴ NOVÁKOVÁ, Milena. *Společnost Boženy Němcové v Praze: k pětadvacetileté činnosti 1933–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

¹³⁵ NĚMCOVÁ, Božena a Jarmila LORMANOVÁ. *Zlatá slova Boženy Němcové*. Hradec Králové: Kruh, 1975.

¹³⁶ LORMANOVÁ, Jarmila a Jan KOREC. *Božena Němcová, paní našeho času: sborník studií o Boženě Němcové v literatuře, dramatickém umění a hudbě*. Praha: Panorama, 1986.

V České Skalici v roce 1987 vznikl spolek s názvem Členský kruh Společnosti Boženy Němcové, který spolupracoval s pražskou Společností Boženy Němcové. Když pražská společnost přerušila svoji činnost, stala se z Členského kruhu Společnost Boženy Němcové v České Skalici. Z řad Společnosti Boženy Němcové v České Skalici lze jmenovat významné členky, jako je například Eva Skořepová - ta vedla už samotný Členský kruh Společnosti Boženy Němcové a zasloužila se například o ilustrace knihy od Boženy Němcové – *Sedmero pohádek*.¹³⁷ Dalšími členkami jsou Libuše Matějková (kulturní referentka) nebo Helena Ducháčová, která je nynější předsedkyní společnosti. Společnost Boženy Němcové v České Skalici je i nadále činná a její snaha o udržování Boženy Němcové v paměti je obdivuhodná. Udržuje žijící povědomí o spisovatelce, snaží se její tvorbu šířit do řad mladších čtenářů a úzce spolupracuje s Muzeem Boženy Němcové.¹³⁸

V archivu společnosti lze dohledat několik kulturních aktivit, které společnost iniciovala. Například v roce 2015 a 2016 došlo k pietnímu aktu u pomníku Boženy Němcové. Společnost je také součástí několika ročníků literární soutěže s názvem Zlatá slova. Společnost Boženy Němcové v České Skalici převzala tradici od původní pražské společnosti. V současné době se cíleně orientuje zejména na kulturní dění v České Skalici a udržování povědomí o Boženě Němcové v kraji.

4.15 Středisko volného času Bájó

Středisko vzniklo v roce 1991 a od samého počátku se snaží o vytvoření zázemí pro veřejnost. Jeho cílem je, aby u nich lidé mohli trávit volný čas alternativním způsobem. Jejich nabídka zájmových programů i kroužků pro děti a dorost je široká, nabízejí přes 40 různých aktivit s pravidelným setkáváním. Středisko volného času pořádá společenské události, které pomáhají udržovat lidové zvyklosti, vernisáže a výtvarné dílny.¹³⁹

Jednou z hlavních aktivit střediska je dětský folklórní soubor Barunka, který svým názvem symbolizuje Boženu Němcovou. Folklórní spolek je od samého začátku součástí střediska, a to již od roku 1991. Soubor se inspiruje zejména v knize *Babička a*

¹³⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Sedmero pohádek*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. ISBN 978-80-740-5135-7

¹³⁸ MATĚJKOVÁ, Libuše. *Společnost Boženy Němcové Česká Skalice, z.s* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.sbn-ceskaskalice.eu/o-nas/>

¹³⁹ *Středisko volného času Bájó: O nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://www.svcbajo.cz/o-nas>

snaží se pravidelně dětem připomínat lidové tradice. V letech minulých se soubor zejména soustředil na program „Barunčina škola, aneb Když chodila Božena Němcová do školy“. Program se uskutečňoval ve staré škole během školních výletů, dával dětem příležitost vyzkoušet psaní na dřevěné tabuli a seznámit se s průběhem školní hodiny. Členové souboru se dále účastní koledy Tří králů, masopustních oslav, na Smrtnou neděli strojí Zimu – Mařenu. Děti se učí komponovaný program pro veřejnost, tance a zvyky, hledat v archívu lidových písní, výtvarné techniky a zkouší tradiční lidové pečení.¹⁴⁰ Dále se například podíleli na programu Koleda, koleda, Štěpáne v Rudrově mlýně, Advent v Ratibořicích, Svatováclavské posvícení – dožínky, a další.¹⁴¹

4.16 Městská knihovna Česká Skalice

Kniha *Babička* je v knihovně dostupná ve čtrnácti různých vydáních – nejstarší výtisk je z roku 1928 a nejnovější z roku 2005. Knihu lze najít v oddělení dětském, i v oddělení pro dospělé. Dalšími tituly od autorky, které lze dohledat v knihovně, jsou *Divá Bára a jiné prózy*¹⁴², *Báchorky*¹⁴³, *Pohorská vesnice*¹⁴⁴, *Putování po Slovensku*¹⁴⁵ a další.

Za vznikem knihovny stojí Josef Arnošt Kolisko, učitel, pro kterého byla vzdělanost veřejnosti i mladé generace prioritou. Přibližně dvě stě knih a několik map získaných darem tvořily základ knihovny. V roce 1846 knihovna ustála požár, ale finančním problémům se nevyhnula. Pomohlo jí uspořádání několika besed s doprovodným programem a mohl se uskutečnit vklad do Matice české. V roce 1857 knihovna už obsahovala 751 svazků. Od roku 1927 při výpůjčce, která trvala čtrnáct dní, bylo zápisné do knihovny 2 koruny a vypůjčení jedné knihy stálo 10 haléřů. Pokud si někdo chtěl vypůjčit knihy, mohl to uskutečnit pouze ve středu od osmnácti hodin po dobu jedné hodiny. V roce 1939 knihovna měla ve své sbírce 2035 knih a za vypůjčení dvou titulů byl poplatek 3 koruny na dobu jednoho týdne. Během několika let knihovna změnila své umístění a v roce 1996 začala používat svůj první počítač.¹⁴⁶

¹⁴⁰ *Barunka: O nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <http://barunka.org/>

¹⁴¹ *Barunka: kalendář akcí* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <http://barunka.org/>

¹⁴² NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára a jiné prózy*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.

¹⁴³ NĚMCOVÁ, Božena. *Báchorky*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.

¹⁴⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Pohorská vesnice*. Praha: Bačkovský, 1938.

¹⁴⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Putování po Slovensku*. 1. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929.

¹⁴⁶ *Historie Městské knihovny Česká Skalice* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://knihovna.ceskaskalice.cz/cs/o-knihovne/historie/>

Dnes lze v knihovně aktivně využívat oddělení pro děti i dospělé. Knihovna se snaží modernizovat své vybavení a přizpůsobovat se potřebám čtenářů. Její prostory si lze propůjčit pro společenská shledání a kulturní programy (například beseda s bývalým kronikářem České Skalice, nebo přednášky o válce z roku 1866). Místní knihovna se aktivně zúčastňuje celorepublikového programu Noc s Andersenem.

5 Dotazník pro žáky základní školy

Dotazník jsem vytvořila za účelem zjištění všeobecných znalostí dětí o historickém prostředí České Skalice s orientací na Boženu Němcovou. Zajímalo mě, do jaké míry znají příběh z knihy Babička a jestli jsou seznámeni se základními informacemi ze života Boženy Němcové. Snažila jsem se získat informace o čtené literatuře a četnosti využívání služeb místní knihovny. Dotazník jsem sestavila ze sedmnácti otázek a dala jsem ho vyplnit žákům druhého stupně ZŠ Česká Skalice. Dotazník zodpovědělo celkem 76 dětí (31 dívek a 45 chlapců) ve věkovém rozhraní 12–15 let. Zvolila jsem jak uzavřené, tak otevřené otázky, čímž mohli žáci svoji odpověď rozšířit a upřesnit. Předpokládala jsem, že přístup chlapců bude odlišný od přístupu dívek, a věková kategorie bude ovlivňovat volbu odpovědí. Byla jsem v kontaktu s pedagožkou ze základní školy v České Skalici, která má více než dvacetiletou praxi v oboru. Během svého působení na škole potkala mnoho žáků a mohla sledovat změny, kterými žáci v průběhu studia prošli.

Níže se zabývám bližším rozбором otázek, dotazník je součástí bakalářské práce v podobě přílohy (příloha č. 1).

5.1 Rozbor jednotlivých otázek

Otázka I. a II.

Napiš svůj věk, jestli jsi chlapec nebo dívka. Napiš ročník, který navštěvuješ na ZŠ v České Skalici.

Rozdělila jsem žáky na dívky a chlapce, zjistila jejich věk a momentálně navštěvovaný ročník základní školy. Díky těmto otázkám jsem mohla porovnat názory mezi chlapci a dívkami v různých ročnících. Předpokládala jsem, že žákyně budou mít širší přehled o literárním odkazu Boženy Němcové, než žáci, a že projeví větší zájem o literaturu podle svého výběru. Můj předpoklad se z části vyplnil, ale na některé níže

uvedené otázky měli chlapci (dle mého názoru) zajímavé odpovědi.

Otázka III.

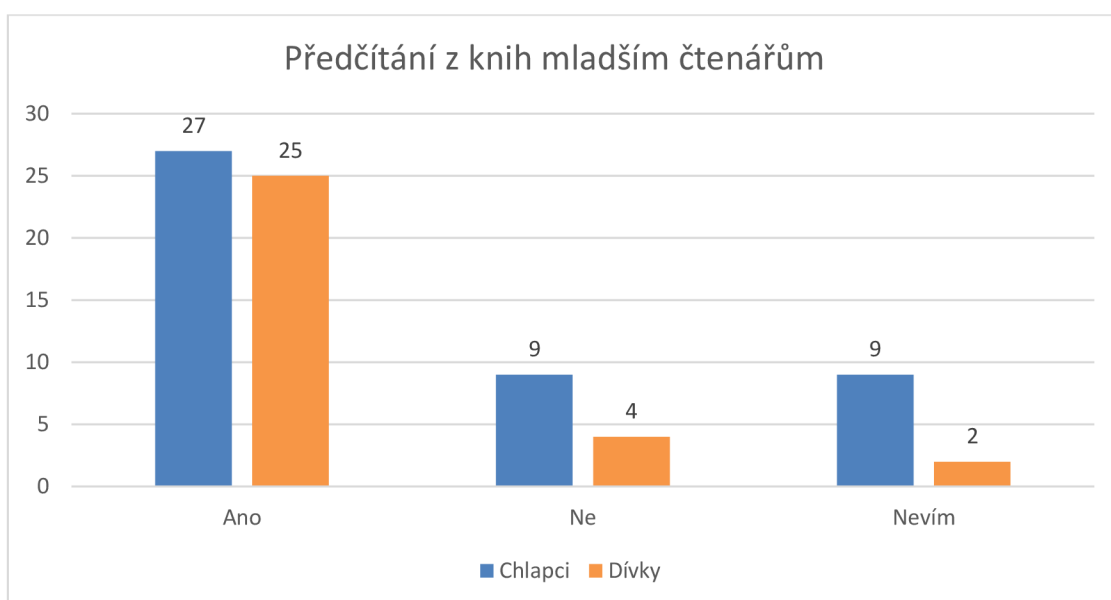
Bydlíš v České Skalici? Pokud ne, dopiš, v jakém městě nebo vesnici bydlíš.

Zde jsem chtěla zjistit, jestli místo bydliště má vliv na návštěvnost kulturních míst v České Skalici (viz otázka XII.) Větší počet dětí (46) je přímo z České Skalice, zbylé děti bydlí v přilehlých vesnicích. Bydliště žáků nemá na návštěvnost historických míst žádný vliv, zjistila jsem, že žáci jsou vedeni k návštěvě vybraných historických míst školními aktivitami.

Otázka IV.

Když jsi byl mladší, četli ti rodiče pohádky? Například před spaním.

Předpokládala jsem, že pokud bylo dětem předčítáno z knih, je jejich zájem o literaturu nyní větší a sami pokračují ve čtení literatury, což se průzkumem potvrdilo. Nelze to však považovat za podmínku, která se vyskytuje u všech dotázaných. Zjistila jsem, že průměrně stejnému počtu chlapců i dívek bylo předčítáno z knížek, pouze pár dotázaných odpovědělo, že buď neví, jestli jim předčítáno bylo, nebo rovnou odpověděli, že jim předčítáno nebylo.

Graf 1 Předčítání z knih mladším čtenářům

Otázka V.

Máš rozečtenou nějakou knihu, kterou sám/sama čteš? Pokud ano, jakou? (Případně napiš, kterou knížku jsi naposledy přečetl.)

Zájem o literaturu vlastního výběru v jednotlivých třídách byl různý. Očekávala jsem, že si žáci budou vybírat literaturu vhodnou k jejich věku. Byly pro mě zajímavé odpovědi dvou konkrétních chlapců, kteří zmínili tyto knihy – Bohové starých Slovanů: První kniha, která představuje naše stará božstva a příběhy s nimi spojené,¹⁴⁷ a Severská mytologie.¹⁴⁸ Míra mého zaujetí byla znásobena v porovnání s vybraným titulem od jiného chlapce, který volil knihu Jak se stát youtuberem: pro (ne)chápavé.¹⁴⁹ Očekávala jsem, že o dané téma bude jeho generace jevit zvýšený zájem. Více dívek než chlapců odpovědělo, že knihy čtou. Jedná se například o Deník Anny Frankové¹⁵⁰ a ságu Upířích deníků.¹⁵¹

V sedmé třídě je největší zastoupení v počtu čtenářů. Dívky jsou zde, v porovnání s chlapci, většími čtenářkami a volí si knihy s podobnou tematikou, jako žákyně ve třídě šesté, například: Já, JůTuber,¹⁵² My děti ze stanice ZOO,¹⁵³ Deník malého poseroutky,¹⁵⁴ Osada havranů¹⁵⁵ a další. V osmé a deváté třídě je zájem o literaturu srovnatelný. Jedná se například o tituly Harry Potter a prokleté dítě,¹⁵⁶ Zaklínač¹⁵⁷ a Pán prstenů.¹⁵⁸

Na grafu je znázorněna skutečnost, kterou zaznamenává i místní pedagožka, že zájem o knihy rok od roku klesá a čte jen velmi malé procento dětí. Čtou zejména dívky, které mají zájem hlavně o romány zahraničních autorů, ale v současné době pedagožka zná jen jednu dívku, která si čte ve volných chvílích ve škole.

¹⁴⁷ KUZMIŠÍN, Peter. *Bohové starých Slovanů*. Bratislava: Eugenika, 2016, ISBN 978-80-8100-454-4.

¹⁴⁸ GAIMAN, Neil. *Severská mytologie*. Přeložil Viola SOMOGYI. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2311-1.

¹⁴⁹ WILLOUGHBY, Nick. *Jak se stát youtuberem: pro (ne)chápavé*. Praha: Svojtka & Co., 2017, ISBN 978-80-256-1997-1.

¹⁵⁰ FRANK, Anne. *Deník Anny Frankové*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-048-8.

¹⁵¹ SMITH, L. J. *Upíří deníky*. Praha: Fragment, 2014. Young adults. ISBN 978-80-253-2028-0.

¹⁵² CHVÁLA, Tomáš. *Já, JůTuber. I. sepsáno JůTubery*. 1. vydání. V Praze: Cooboo, 2015.

¹⁵³ CHRISTIANE, F., HERMANN, Kai, RIECK, Horst. *My děti ze stanice ZOO*. Ostrava: OLDAG, 1995. ISBN 80-85954-07-9.

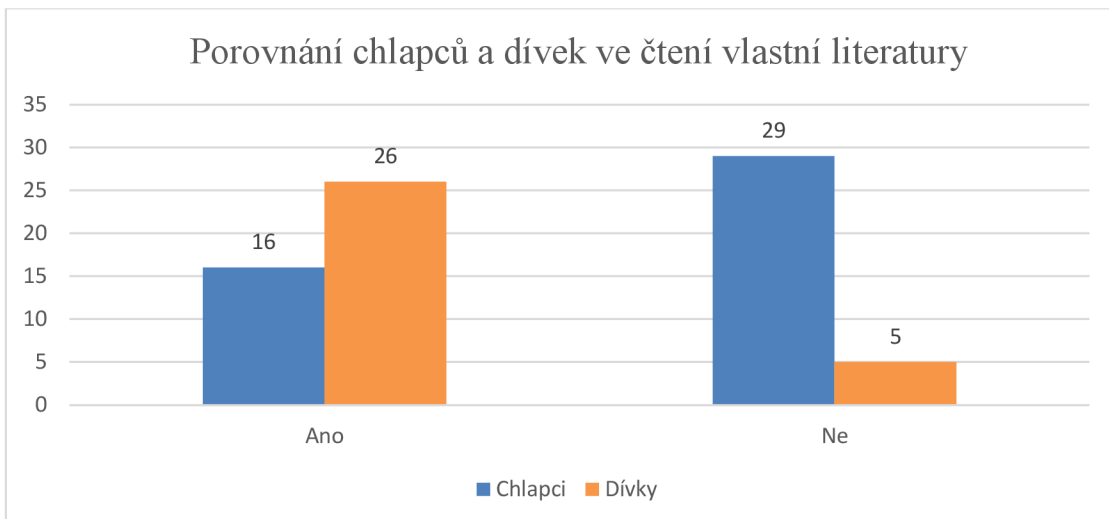
¹⁵⁴ KINNEY, Jeff. *Deník malého poseroutky*. Cooboo, 2016. ISBN 978-80-7544-119-5.

¹⁵⁵ ŠTORCH, Eduard. *Osada Havranů: U Veliké řeky*. Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05202-1.

¹⁵⁶ THORNE, Jack, J. K. ROWLING, TIFFANY, John. *Harry Potter a prokleté dítě: část první a druhá*. Albatros, 2016. ISBN 978-80-00-04429-3.

¹⁵⁷ SAPKOWSKI, Andrzej. *Zaklínač*. Praha: Plus, 2017. ISBN 978-80-259-1086-3.

¹⁵⁸ TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0748-7.

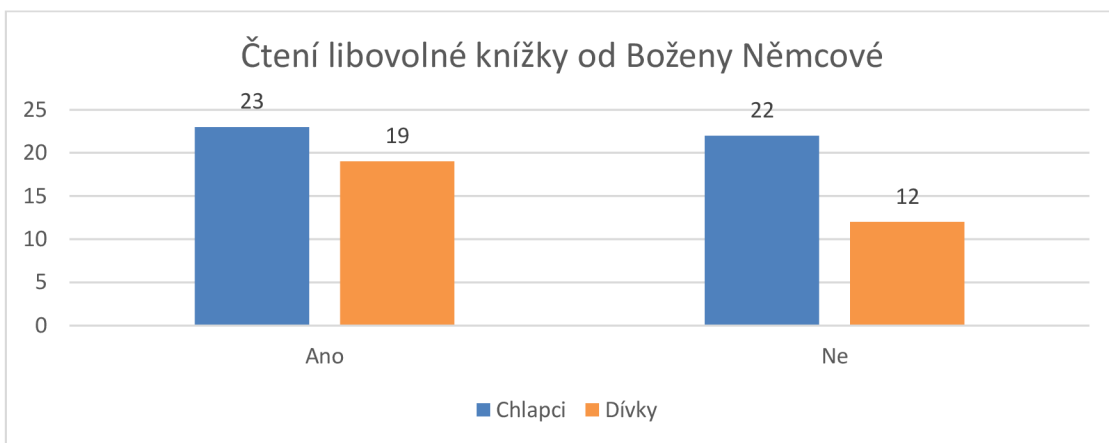
Graf 2 Porovnání chlapců a dívek ve čtení vlastní literatury

Otázka VI. a VII.

Četl jsi někdy nějakou knihu od Boženy Němcové? Dopiš název knihy.

Vzpomeneš si na další literární díla od Boženy Němcové (kromě Babičky)?

Zde žáci převážně uváděli, že přečetli knihu Babička, dále také Chytrou horákyňi,¹⁵⁹ Sedmero krkavců,¹⁶⁰ Čert a Káča,¹⁶¹ Divotvorný meč¹⁶² a O bílém hadu.¹⁶³

Graf 3 Čtení libovolné knížky od Boženy Němcové

¹⁵⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Chytrá horákyňe*. Praha: Albatros, 1971. Korálky (Albatros).

¹⁶⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Sedmero krkavců*. Praha: Albatros, 1976. Korálky (Albatros).

¹⁶¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Čert a Káča*. Praha: Artur, 2016. ISBN 978-80-7483-052-5.

¹⁶² NĚMCOVÁ, Božena. *Pohádky*. Levné knihy KMa, 2000. ISBN 80-86425-66-5

¹⁶³ NĚMCOVÁ, Božena. *O bílém hadu: [výbor z českých pohádek]*. Albatros, 1976. Korálky (Albatros).

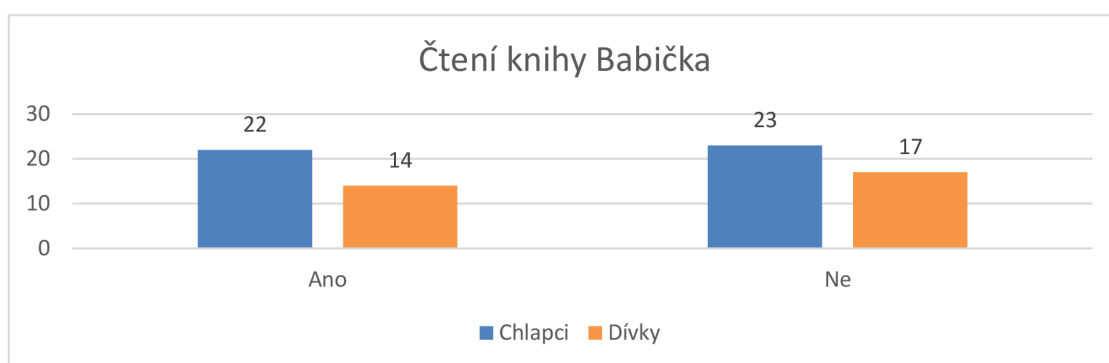
Dále jsem chtěla vědět, jestli si žáci vybaví další autorčina literární díla. Takové dílo mohou mít v povědomí vlivem výuky, nebo ho můžou znát ve filmovém provedení. Nejčastěji žáci zmiňovali díla Divá Bára¹⁶⁴, Princ Bajaja¹⁶⁵, V zámku a podzámčí¹⁶⁶, Chytrá horákyň.¹⁶⁷ Potrestaná pýcha¹⁶⁸ byla zmíněna pouze dvakrát. Zjistila jsem, že žáci jsou schopni si zapamatovat také tituly, které nepřečetli, ale pouze s nimi byli seznámeni.

Otázka VIII.

Četl/četla jsi knížku Babička? Případně dopiš, jestli ve škole, doma s rodiči,...

Chtěla jsem znát počet žáků, kteří četli Babičku, a jaký podnět k tomu měli. Když jsem byla poté v kontaktu s pedagožkou ze základní školy, zjistila jsem, že na místní ZŠ žáci čtou Babičku v podobě úryvků v učebnici českého jazyka nebo jen pár vybraných kapitol z knihy. Také mě osobně zajímalo, jestli vnímá za důležité, aby byla kniha zařazena v povinné četbě pro děti základních škol. Vyučující stále vnímá knihu jako potřebnou v povinné četbě, a to zejména z důvodu přechodu mezi romantismem a realismem, také ale pro její emancipační znaky.

Žáci byli tedy nejčastěji vedeni k četbě Babičky ve škole a čtení knihy mimo školní půdu je pravděpodobně z důvodu, že ji žáci mají povinně číst do přípravy na výuku v podobě zmíněných úryvků. Počet kladných i negativních odpovědí je mezi dívkami a chlapci vyrovnaný.

Graf 4 Čtení knihy Babička

¹⁶⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára: povídka*. V Praze: nákladem Jana Laichtera, 1908.

¹⁶⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Princ Bajaja: O Slunečniku, Měsíčníku a Větrníku*. Praha: Hurikán records, 1992.

¹⁶⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí*. Třebíč: Akcent, 2015. ISBN 978-80-7497-080-1.

¹⁶⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Chytrá horákyň*. Praha: Albatros, 1971. Korálky (Albatros).

¹⁶⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Potrestaná pýcha*. Praha: Albatros, 1981. Korálky (Albatros).

Otázka IX.

Na jakém místě se převážně odehrává děj knížky Babička?

Žáci zde měli na výběr ze třech možností: 1. v Babiččině údolí, 2. prostředí knihy je autorkou smyšlené, a nebo za 3. neznám umístění knižního děje. Pokud by většina žáků odpověděla, že prostředí je autorkou smyšlené, znamenalo by to, že žáci si nejsou schopni propojit skutečnost, že autorka psala o prostředí jim blízkém. Velká část dětí volila odpověď správnou – Babiččino údolí zvolilo 38 chlapců a 31 dívek. Odpověď, že neznají umístění knižního děje volilo 7 chlapců. Lze u chlapců považovat odpověď ovlivněnou tím, že chlapecký přístup k výuce bývá lhostejnější?

Otázka X.

Učil/učila jsi se ve svém ročníku o Boženě Němcové?

Z odpovědí žáků jsem zjistila, že k výuce o autorce dochází v každém ročníku. Danou informaci jsem si ověřila u místní pedagožky, která mi tento rozporuplný názor vyvrátila. Ve skutečnosti se žáci učí o autorce pouze v šestém ročníku základní školy. Tuto skutečnost potvrzuje bližší prozkoumání učebnic od nakladatelství SPN, které se využívají na místní škole.

Dále mě u vyučující pedagožky zajímalo, jestli je na výuku o Boženě Němcové kladen větší důraz, protože jsou žáci součástí autorčina literárního kraje. Kromě toho, že všichni učitelé českého jazyka údajně kladou patrnější důraz na fakt, že Němcová v našem kraji dlouhodobě působila, tak samotná tázaná paní učitelka upozorňuje zejména na to, aby si děti nepletly život autorky, jak je vykreslený v knižní předloze, s reálnými fakty, které jsou pro nás již historicky známé.

Otázka XI.

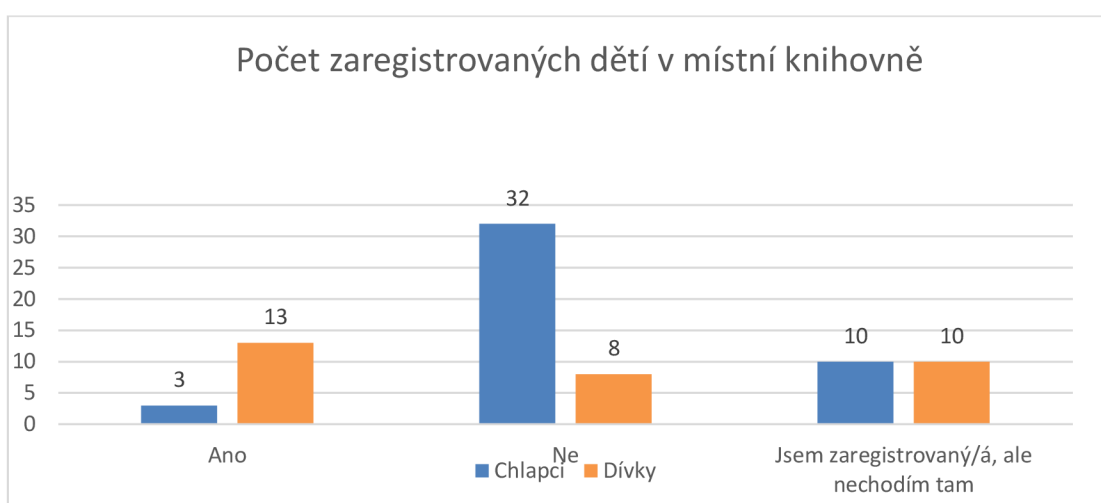
Jsi zaregistrovaný v knihovně? Chodiš do ní pravidelně?

Žáci mohou v místní knihovně využívat výpůjčku knih, dokumentů, obracet se na pracovníky pro cenné rady, ale také se zúčastnit knihovnou pořádaných kulturních programů.

Základní škola v České Skalici své žáky vede k návštěvě knihovny v několika ročnících skrze opakovaně pořádaný seminář, který je zaměřen na seznámení s fungováním knihovny. Dále se děti blíže seznámí se skladbou knihy a s procesy, které

musí být uskutečněny, než se kniha dostane do regálů knihovny. Žáci jsou informováni, že se mohou v knihovně registrovat a pravidelně ji navštěvovat v rámci svého volného času. I přes výzvu knihovny je registrovaných pouze 16 dětí z celkového počtu 76 respondentů dotazníku, většinou se jedná o dívky. A dalších 20 dětí odpovědělo, že sice registrovaní jsou, ale knihovnu nenavštěvují. Zbylí žáci nejsou zaregistrováni.

Dochází k nízkému zájmu dětí o literaturu a čtení není jako volnočasová aktivita vyhledáváno. Na grafu lze vidět počet zaregistrovaných dětí v knihovně s rozdílem mezi chlapci a dívkami.

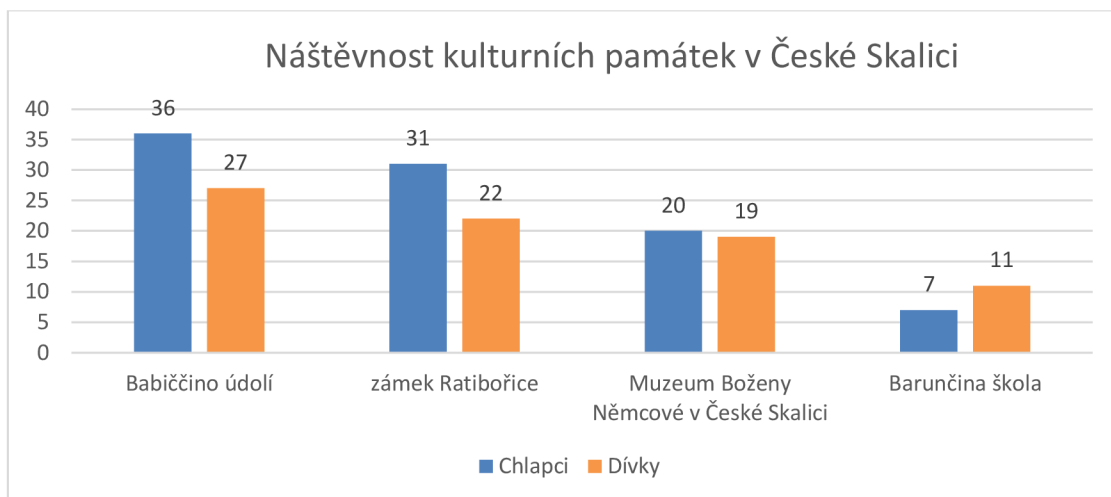
Graf 5 Počet zaregistrovaných dětí v místní knihovně

Otázka XII.

Podtrhni ta místa, která jsi za poslední rok alespoň jednou navštívil. Doplň, s kým jsi daná místa navštívil – jestli se školou, s rodinou nebo s kamarády.

Nechala jsem žáky, aby si z několika historických míst vybrali ta, která za poslední rok alespoň jedenkrát navštívili. Historická místa jsem záměrně volila ve spojitosti s Boženou Němcovou. Jedná se o: 1. Babiččino údolí, 2. zámek Ratibořice, 3. Muzeum Boženy Němcové a 4. Barunčina škola.

Odpovědi žáků byly různorodé – někteří zmínili pouze jedno místo a pár jedinců všechna daná místa. Nejčastěji uváděli, že k návštěvě míst je vedli rodiče nebo škola. Babiččino údolí a Muzeum Boženy Němcové navštěvují žáci zejména během školních aktivit, například při ekologicky zaměřeném projektu. Barunčina škola je nejméně navštěvovaná kulturní památka.

Graf 6 Návštěvnost kulturních památek v České Skalici

Otázka XIII.

Viš, jak se jmenovala Božena Němcová za svobodna?

Zde žáci měli na výběr ze třech možných jmen: 1. Terezie Novotná, 2. Barbora Panklová a 3. Božena Novotná. Pokud je žák seznámen se základními informacemi autorčina života, je si vědom, že Terezie Novotná je pravděpodobnou matkou Boženy Němcové, a Božena Novotná je kombinace příjmení za svobodna bez dívčího jména. Správnou odpověď volilo 71 dětí a pouze 5 chlapců zaměnilo její jméno za Boženu Novotnou, nebo Terezii Novotnou. Očekávala jsem, že bude větší počet chybných odpovědí.

Otázka číslo XIV.

V Babiččině údolí je sousoší, viš jeho název?

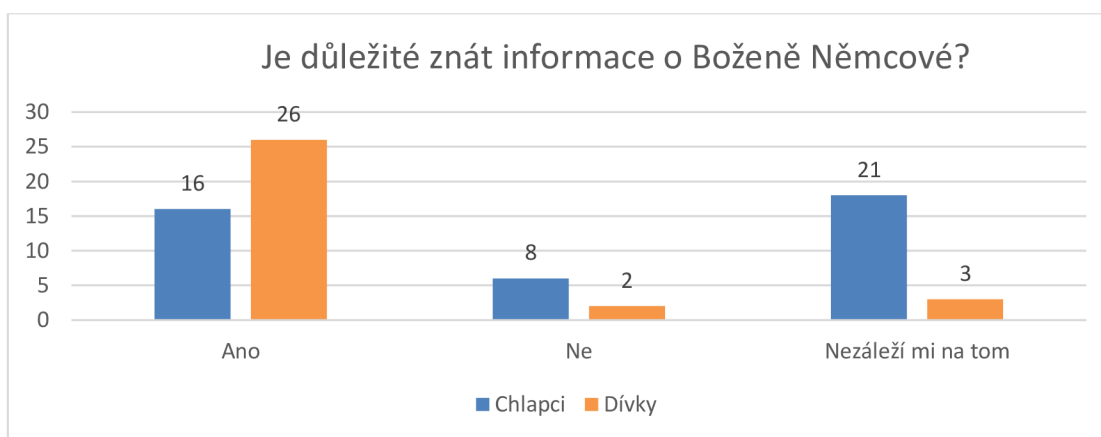
Sousoší v Babiččině údolí shrnuje celé literární dílo Boženy Němcové a je považováno za nejpodstatnější bod v Babiččině údolí. Chtěla jsem vědět, do jaké míry si umí žáci sami vybavit jednotlivá místa z prostředí děje. Dala jsem dětem na výběr ze třech možností: 1. Babička s dětmi, 2. Božena Němcová s dětmi, a 3. V Babiččině údolí žádné sousoší není.

Chlapců správně odpovědělo 42 a dívek 28. Název sousoší Božena Němcová s dětmi volili 3 žáci a další 3 žáci si myslí, že v Babiččině údolí žádné sousoší není. Babiččino údolí bylo zvoleno žáky jako nejvíce navštěvované místo, ale i přesto došlo k chybným odpovědím.

Otázka XV.

Myslíš si, že je důležité znát hodně informací o Boženě Němcové, protože značnou část svého života žila u nás?

U této otázky většina dětí odpověděla kladně, ale druhá nejčastější odpověď byla, že jim na tom nezáleží. Danou odpověď volili zejména chlapci, kteří mají již z předešlých otázek negativní přístup k samotné literatuře a autorce. Nejčastěji taková odpověď byla zvolena v devátém ročníku základní školy. Na stejnou otázku jsem se zeptala i vyučující pedagožky. Ona osobně vnímá za důležité, aby se nezapomínalo na to, že Božena Němcová neodmyslitelně patří k České Skalici. Považuje za důležité znát autory a významné osobnosti, které byly součástí města a jeho okolí.

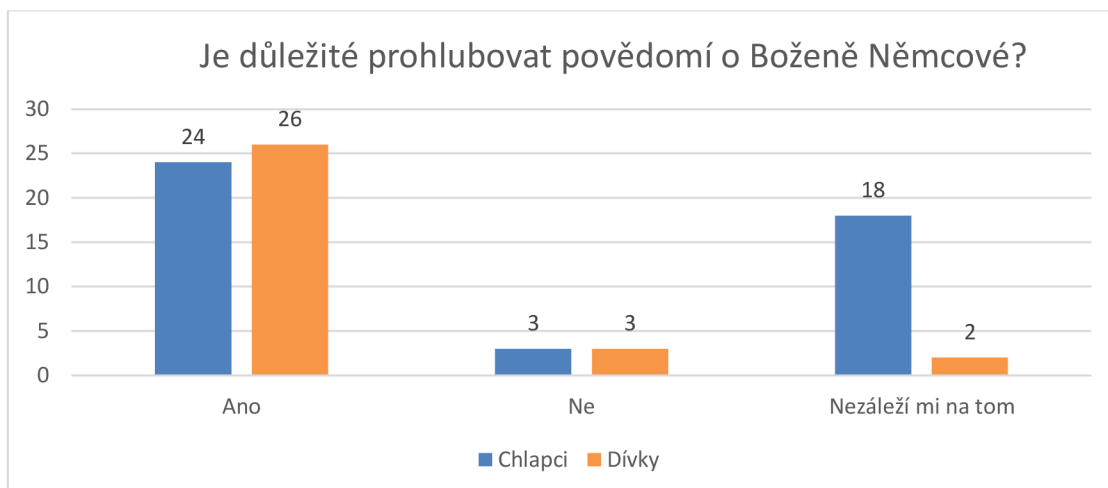
Graf 7 Je důležité znát informace o Boženě Němcové?

Otázka XVI.

Myslíš, že je důležité, aby povědomí o Boženě Němcové v České Skalici bylo prohlubováno?

Pro město je důležité ponechat autorčin literární odkaz aktivní a přidávat k němu nové podněty, které pomohou k rozšíření znalostí. K dané záležitosti se mohli žáci vyjádřit a měli na výběr ze třech možností: 1. Ano, 2. Ne, a 3. Nezáleží mi na tom.

Převyšuje odpověď kladná, aby se autorčin odkaz a povědomí dále prohluboval, druhá nejčastější odpověď byla, že jim na tom nezáleží. Takovou odpověď opět volili převážně chlapci a zejména ti, kteří v předešlých otázkách volili negativní odpovědi.

Graf 8 Je důležité prohlubovat povědomí o Boženě Němcové?

Otázka XVII.

Myslíš si, že většina obyvatel z České Skalice ví, že spisovatelka Božena Němcová prožila velkou část svého života u nás?

Zde žáci museli zhodnotit všeobecný přehled o kultuře, který má jejich okolí (rodina, kamarádi a další). Většina žáků (39 chlapců a 28 dívek) si myslí, že obyvatelé České Skalice mají povědomí o životě Boženy Němcové v České Skalici, pouze 9 žáků si myslí, že o tom někteří obyvatelé města neví.

5.2 Shrnutí získaných poznatků

Výsledky dotazníků ukazují, že většina žáků ze ZŠ Česká Skalice má povědomí o Boženě Němcové, jejích dílech a představu o životě, který autorka prožila ve městě Česká Skalice. Jsou žáci, kteří nepovažují za důležité, aby povědomí o spisovatelce bylo prohlubováno. Po rozhovoru s pedagožkou z místní základní školy vím, že žáci znají z Babičky úryvky a jednotlivé kapitoly. Ačkoliv si děti vzpomenu na jiná autorčina díla, obvykle si nevybírají její tvorbu k vlastnímu volnočasovému čtení.

Zájem o literaturu je nižší, nejen o tu z 19. století. Je nutné zvýšit zájem u mladších čtenářů o knížky a hledání nejen historických odkazů v literatuře. Z této situace lze vinit několik faktorů – mezi nimi je nutné zmínit nejen moderní technologie, pohlcující mladší generace, ale také může být na vině skutečnost, že žáci nemají povinnost si vést čtenářské deníky. Čtenářský deník by mohl zejména pomoci se zjišťováním nových informací o autorovi a sepsání si základních informací o literárním díle.

U chlapců je zájem o literaturu s životopisnými prvky, zatímco dívky mají zájem o romantické příběhy. Služby městské knihovny mají nízkou frekvenci využívání, patrně se zde odráží nezájem mladší generace o literární tvorbu. Návštěvnost historických míst je také nízká, děti nemají pravděpodobně žádné důvody, proč by měly častěji navštěvovat pamětní místa, jsou k tomu vedeny pouze ze strany školy v rámci tematicky odlišně zaměřených aktivit. Osobně si myslím, že rozšíření vzdělávacích aktivit pro žáky základních škol a jejich rodiče by mohlo přinést větší zájem o historická místa, a rozšíření i obměna povinné četby na základní škole může zvýšit počet registrovaných žáků v místní knihovně.

Přesto lze tvrdit, že povědomí o autorce u mladší generace není zcela špatné. Pedagogičtí pracovníci ze základní školy upozorní žáky na skutečnost, že Božena Němcová neodmyslitelně patří k městu Česká Skalice, žáci se však pravidelně nezúčastňují žádných aktivit, které by autorku žákům přibližovaly.

6 Čtení s Babičkou

Kdo jiný lépe hlídá děti, než babička? Kdo lépe čte knihy před spaním, než babička? Kdo je pro děti milejší osobou, než jejich babička?

Čtení s Babičkou je projektová část bakalářské práce. Tento projekt se opírá o dotazník, který pomohl zmapovat znalosti dětí ze základní školy v České Skalici o Boženě Němcové a její tvorbě. Cílem projektu je, aby děti uměly knihu pochopit z jiného úhlu pohledu, než ke kterému jsou vedeny ve školním prostředí. Čtení s Babičkou je určeno pro žáky druhého stupně základní školy, zejména pro šestý ročník. Z dotazníku vím, že se orientují v základních znalostech, ale rozdělení knihy na více částí pomůže dětem odejít z každého krátkého sezení s novou vědomostí. Čtení s Babičkou je postaveno na principu čtenářského kroužku. Děti budou seznámeny s osmi základními tématy, která se týkají Boženy Němcové, České Skalice a díla Babička. Čtení obsahuje osm témat, která budou rozmístěna do čtyř měsíců ve školním roce a postupně prezentována zúčastněným dětem.

K projektové části jsem vytvořila strukturu z následujících částí: nejprve jsem si určila téma s názvem podkapitoly a vytvořila úvod s odkazem na kapitoly z knihy Babička, které se snažím lépe ve stručnosti charakterizovat a předložit některé vhodné textové ukázky. Dále navrhuji teoretické otázky, skrz které lze vést s dětmi diskuzi o rozdílech mezi 19. a 21. stoletím, a uvádím tři archaismy objevující se v díle.¹⁶⁹ Nakonec odkazuji na historická místa ve městě a k většině témat přikládám praktické úkoly, které slouží jako krátké zopakování daného tématu.

Ideálním prostředím pro uskutečňování sezení je místní knihovna, jenž má ve svých prostorách čtenářské koutky. Knihovna už v minulosti realizovala několik shledání s žáky základní školy. Žáci jsou seznámeni s prostory knihovny a s konstrukčními částmi knihy, ale nikdo jim příjemnější formou nezprostředkoval poznání života vesničanů z 19. století (vyjmutého z kontextu) skrz dílo. Je zde předpoklad, že když děti budou trávit alespoň krátký čas v místní knihovně, může to vést k většímu zájmu o registraci v knihovním systému a pravidelnému navštěvování knihovny. Mělo by dojít k obnovení zájmu o literaturu, čtení a volbu jiných aktivit

¹⁶⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 249–252. ISBN 978-80-901199-6-3.

v jejich volném čase. Projekt se mohou zúčastnit nejen děti, ale také jejich rodiče (doprovod). Je důležité podporovat literární vzdělanost i v rodinných kruzích a vést veškeré generace k poznání děl. Knihovny pořádají různé besedy, zájmové aktivity a zaměstnanci místní knihovny rádi přispívají do kulturních aktivit města. Informovat o Čtení s Babičkou lze skrze sociální síť Regionálního informačního centra Česká Skalice, místní knihovny, nebo lze využít místního tisku Českoskalický zpravodaj.

6.1 Tematické rozdělení projektové části

K sestavení několika témat projektové části sloužila kniha *Babička* z roku 1995, která vyšla k 140. výročí 1. vydání v r. 1855.¹⁷⁰

6.1.1 Papírová procházka městem

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci prvního tématu, je odhadován na 45 minut.

Ačkoliv žáci ze základní školy v České Skalici vyrůstají v prostředí děje knihy *Babička*, nejsou seznámeni s historickými souvislostmi, které se k daným místům vztahují. Zde se jedná o prezentaci památníků, budov a pamětních desek v souvislosti s Boženou Němcovou. K tomuto projektu slouží část bakalářské práce *Tradice Boženy Němcové v kulturním životě města Česká Skalice*. V samotné knize *Babička* je několik ilustrací od Adolfa Kašpara s vykreslením Babiččina údolí. Dále lze využít knihy od manželů Mühlsteinových, kteří se věnovali historii o Boženě Němcové, například v knize *Kraj mládí Boženy Němcové*.¹⁷¹ Kapitola *Tradice Boženy Němcové v kulturním životě města Česká Skalice* obsahuje stručný souhrn památek, které je důležité dětem zmínit a postupně je s nimi projít. Pro názorné ukázání historických míst lze využít dané ilustrace a fotografie z vedlejších knih a následně je porovnat s nynější podobou. V knize *Kraj mládí Boženy Němcové*¹⁷² se jedná o výčet památek, jako jsou například Pomník Barunky Panklové, Viktorčin splav, Barunčina škola, Muzeum Boženy Němcové a další. Také i kniha *Česká Skalice a okolí* obsahuje barevné fotografie

¹⁷⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, ISBN 978-80-901199-6-3.

¹⁷¹ MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládí Boženy Němcové*. 2. Česká Skalice, 1980.

¹⁷² MÜHLSTEIN, Ludvík a Lada MÜHLSTEINOVÁ. *Kraj mládí Boženy Němcové*. 2. Česká Skalice, 1980, s. 77–99.

podstatných míst ve městě.¹⁷³

Děti se seznámí se samotnou historií města a jeho vývojem do podoby, kterou znají dnes. Také se dozví, že kdysi žáci základní školy v České Skalici pomohli s vybudováním pomníku Boženy Němcové na Husově náměstí v České Skalici, a dozví se o plese, kterého se zúčastnila Barbora Němcová a další významné osobnosti.

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Vzpomeneš si na název sousoší, které se nachází v Babiččině údolí?

Chtěl bys také něco se svými spolužáky pomoci vybudovat? (památník, socha, atd.)

Chtěl by ses podívat zpátky do historie a projít si sám Českou Skalici v její původní podobě?

Úkol

Děti zde dostanou úryvek z básně s názvem Žežulka.¹⁷⁴ Pro děti může být překvapivé, že Božena Němcová psala básně. Lze zde tedy ukázat, že se při své básnické tvorbě nechala inspirovat krajem, který děti pravděpodobně dobře znají a mohou se pokusit svými vlastními slovy vysvětlit význam básně.

Žežulka

*„Pod bukem v zeleném boru
pláče Maryška ze dvoru,
žalem chce jí srdce pukat;
vtom žežulka počne kukat.
Kuku, kuku, kuku!
Zní vesele s buku.*

*Prvníkrát tě slyším, ptáčku,
oznam ty mi, můj miláčku,
za kolik let hoch se vrátí,
bych se mohla za něj vdátí?
Kuku, kuku, kuku!
Hlásá ptáče s buku.“¹⁷⁵*

¹⁷³ MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice a okolí*. Česká Skalice: Městský národní výbor, 1984.

¹⁷⁴ NĚMCOVÁ, Božena. *Básně a jiné práce*. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012, s. 22 [cit. 2020-06-03]. Dostupné z WWW:<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/61/basne_a_jine_prace.pdf>

¹⁷⁵ Tamtéž, s.22.

6.1.2 Osobnost Babičky v 19. století

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci druhého tématu, je odhadován na 45 minut.

Marie Magdalena Novotná, babička Boženy Němcové, byla věřící žena, která chodila pravidelně do kostela a slavila veškeré křesťanské svátky. V příběhu byla pro děti blízkou a vlídnou osobou. Děti se důležité vědomosti učily zejména od své babičky. Jak takový babiččin den vypadal? Seznámí se s povinnostmi, které knižní babička v průběhu dne měla, a které jejich babička plnit už pravděpodobně nemusí.

Průběh babiččina dne je popsán zejména v kapitole II.¹⁷⁶ a v kapitole IV.¹⁷⁷ Dále je k popisu babiččina dne vhodná XI. kapitola.¹⁷⁸

Její denní režim byl přizpůsobený ročnímu období a také, jestli byla neděle nebo kterýkoliv jiný den. V létě vstávala babička brzy ráno, kolem čtvrté hodiny ranní. V zimě si hodinu přispala a vstala až v pět hodin ráno. V neděli babiččino ráno vypadalo úplně jinak, protože chodila na brzkou ranní mši do kostela. Také se na takovou mši slavnostně oblékala, například nosila čepec s holubičkou. Babička u sebe nosila křížek s růžencem, který od sebe nikdy neodkládala, každý den ho líbala a pokropila se svěcenou vodou. Přadla vřetenko a zpívala písně. U kolovratu vyprávěla dětem pohádky: „*No, když nechcete jinak, budu povídat. Myslete si, že mám sedmdesát sedm kapes a v každé jednu pohádku; z kolikáté kapsy pohádku chcete, abych povídala?*“¹⁷⁹ Pokud neměla žádné jiné důležité povinnosti, šla s dětmi na procházku. Na procházce sbírala byliny, pomocí kterých léčila různé nemoci. Její první ranní kroky byly rovnou ven, aby mohla obstarat zvířata, která byla součástí jejich domácnosti – husy, prasata, krávy, kočky, psy a další. Až když měla povinnosti splněné, šla budit děti a služky. Barunku budila lehkým klepáním na čelo a krátkou básničkou: „*Vzhůru, vzhůru, kohoutek už devětkrát smetiště obešel, a ty ještě spíš, což se nestydiš?*“¹⁸⁰ Postarala se o to, aby se děti řádně ustrojily a umyly, pomodlila se s nimi a pak jim

¹⁷⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 24–26. ISBN 978-80-901199-6-3.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 153–156.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 157–158.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 25.

připravila snídani. Babička se od dětí také hodně naučila, hlavně od Adélky, která se chlubila svými úspěchy ve škole.

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Když tě budí babička, používá také říkanku? Pamatuješ si ji?

Učí se s tebou babička do školy?

Má tvoje babička nějaká domácí zvířata? A jak se o ně stará?

Umí tvoje babička vyšívát, plést, nebo například péct dobrý chléb?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

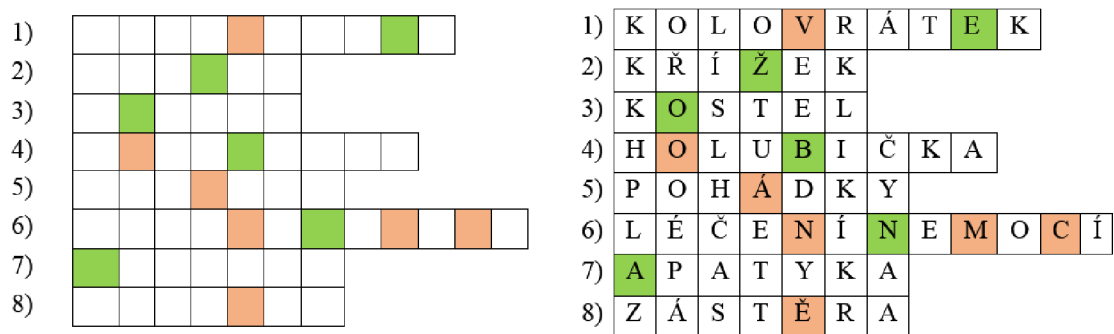
- a) táčky (podvečerní návštěva žen s dětmi u sousedů)
- b) fěrtoch (zástěra)
- c) apatyka (lékárna)

Dané téma lze historicky spojit se Starým bělidlem, kde jsou vnitřní prostory upraveny do podoby, kterou popsala Božena Němcová v příběhu.

Úkol křížovka

Zkus vyplnit doplňovačku tak, že doplníš odpovědi podle toho, co víš z dnešního povídání. Písmena ze zelených a růžových políček vypiš stranou a zkus z nich poskládat celé jméno ženy.

- 1) Babička spřádala vlákna, který nástroj k tomu využívala?
- 2) Babička nosila kolem krku „šperk“, který každé ráno líbala. Jaký to byl šperk?
- 3) Kam chodila Babička každou neděli brzo ráno na mši?
- 4) Čím si ozdobila babička klobouček, když mu chtěla dodat slavnostní vzhled?
- 5) Jak se říká kouzelným příběhům, které vyprávěla babička dětem?
- 6) K čemu používala babička byliny?
- 7) Archaismus pro lékárnu.
- 8) Babička nosila fěrtoch, jak se mu říká dnes?

Obrázek 1 doplňovačka Osobnost Babičky v 19. století

(Správné řešení a tajenka: EŽOBNA VOÁNMCĚ – BOŽENA NĚMCOVÁ)

6.1.3 Študýrování za dob Barunky Panklové

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci třetího tématu, je odhadován na 45 minut.

Školní docházka byla důležitá v každém období. Na studování se v průběhu let kladl větší nebo menší důraz. Za dob Boženy Němcové byla školní docházka nepravidelná, ve třídě se mísil různý počet dětí s odlišným věkem a pan učitel byl pouze jeden. Jazyk převažoval zejména německý a celková vzdělanost vesnického lidu byla nízká. Proto se Božena Němcová postupně učila sama a později, jako mladá děvče, dostala příležitost odejít do učení. U tohoto tématu se lze ptát dětí na několik podtémat, která se vážou ke školní docházce a porovnání školních dnů. Budou seznámeny se skutečnostmi, které se týkaly 19. století a školní docházky. Budou jim přiblíženy základní informace a vizualizovány školní dny dětí z knihy Babička. Budou potom schopny rekonstruovat dřívější školní den a porovnat ho se svým, zhodnotit vlastní postavení ke školním povinnostem a obtížnosti, kterým dnes musí čelit.

Kapitoly XI.¹⁸¹ a XIII.¹⁸² popisují nejen doprovázení dětí do školy, ale také očekávání jejich návratu. Do školy je nedoprovázela ani babička, ani maminka, ale nejstarší Barunka, která s nimi také do školy chodila. Babička na ně čekala pod velikým stromem a vyhlížela, kdy se vrátí ze školy. Společně s ní tam bylo více dospělých, a tak si spolu mohli povídat o veškerých starostech i radostech. V kapitolách si lze taky

¹⁸¹ Tamtéž, s. 155–156.

¹⁸² Tamtéž, s. 177–184.

všimnout podobností mezi dnešními a tehdejšími dětmi. Například se jim nelíbí, že za pěkného počasí budou muset sedět ve škole, a že dostávají kázání, jak se mají nebo nemají chovat. Babička je upozorňuje, ať se vyhýbají vozům s koňmi. Do školy děti dostávají vlastní kudličku a před odchodem se loučí s Kristem Pánem. Jejich cesta do školy byla dlouhá, musely chodit pouze pěšky, protože v té době žádné jiné možnosti neměly. Když se děti vracely ze školy, vyprávěly babičce, co nového se ve škole naučily a v čem se jim vedlo. Děti se předháněly ve vyprávění zážitků ze školy. Zmiňovaly fyzické tresty od pana učitele a klečení na hanbě za trest. Také na sebe žalovaly, kdo co nezbedného provedl. *„Ráno při snídani kázala matka dětem, vyjmouc Adelku, která ještě spala, jak se mají učit, pana učitele poslouchat, na cestě jak mají slušně se chovat, dávala jim samé dobré naučení, až bylo dětem do pláče. Babička chystala jim potravu. ‚Tu máte každý svoji porci,‘ pravila, kladouc na stůl tři velikánské krajíce chleba, ‚tu máte každý kudličku, co jsem vám schovávala, vidíš; (...)‘. “¹⁸³*

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Umíš si představit, že celá tvá školní výuka by probíhala v cizím jazyce? Jaké by to pro tebe pravděpodobně bylo?

Chtěl bys chodit do třídy, kde budou tví spolužáci různě staří?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) preceptor (pomocný učitel, domácí učitel)
- b) študýrovat (studovat, učit se)
- c) nehrdlouhejte (nelžete)

Dané téma lze historicky spojit s místem Barunčina škola, kterou navštěvovala Barunka se svými sourozenci.

¹⁸³ Tamtéž, s. 178.

Úkol

Zkus najít v osmisměrce zadaná slova, která se týkají tématu škola.

preceptor, abeceda, študýrovat, pero, třída, čísla, kázání, žalovat, docházka,

Barunčina škola, počty, křída, tabulka

P	R	E	C	E	P	T	O	R	T	R	B
J	H	I	L	P	T	Ř	K	A	O	U	A
O	R	C	Š	C	Á	Í	N	L	Y	B	R
T	A	V	O	R	Ý	D	U	T	Š	J	U
A	O	E	K	E	K	A	K	B	R	Č	N
V	D	C	Z	O	Č	Í	S	L	A	Š	Č
O	A	S	R	V	Č	P	Í	V	B	V	Í
L	N	E	I	O	O	N	E	L	E	A	N
A	P	P	E	Č	A	K	A	Í	C	D	A
Ž	O	B	T	T	K	O	N	A	E	R	Š
E	S	Y	P	B	L	Á	D	R	D	B	K
P	T	D	N	R	Z	S	K	O	A	A	O
S	N	H	B	Á	P	E	Č	K	A	L	L
T	Č	G	K	L	D	O	CH	Á	Z	K	A
I	V	D	A	N	K	P	Í	Č	O	V	S
K	Ř	Í	D	A	K	L	U	B	A	T	CH

P	R	E	C	E	P	T	O	R	T	R	B
J	H	I	L	P	T	Ř	K	A	O	U	A
O	R	C	Š	C	Á	Í	N	L	Y	B	R
T	A	V	O	R	Ý	D	U	T	Š	J	U
A	O	E	K	E	K	A	K	B	R	Č	N
V	D	C	Z	O	Č	Í	S	L	A	Š	Č
O	A	S	R	V	Č	P	Í	V	B	V	Í
L	N	E	I	O	O	N	E	L	E	A	N
A	P	P	E	Č	A	K	A	Í	C	D	A
Ž	O	B	T	T	K	O	N	A	E	R	Š
E	S	Y	P	B	L	Á	D	R	D	B	K
P	T	D	N	R	Z	S	K	O	A	A	O
S	N	H	B	Á	P	E	Č	K	A	L	L
T	Č	G	K	L	D	O	CH	Á	Z	K	A
I	V	D	A	N	K	P	Í	Č	O	V	S
K	Ř	Í	D	A	K	L	U	B	A	T	CH

Obrázek 2 osmisměrka Študýrování za dob Barunky Panklové

6.1.4 Dětský čas v Babiččině údolí

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci čtvrtého tématu, je odhadován na 45 minut.

Školní dny dětí už byly znázorněny, ale co děti dělaly v ostatních dnech? Na tomto tématu lze dnešním dětem ukázat, jak dřívější děti trávily svůj volný čas, a že mnoho jejich aktivit lze praktikovat i dnes. Téma lze využít k nabádání trávení volného času i jiným způsobem, než který je typický pro 21. století. Je zde patrné, že veškerá roční období nabízejí různé možnosti, jak trávit svůj volný čas. Děti z příběhu Boženy Němcové byly dětmi hravými a zvědavými.

V kapitole XI.¹⁸⁴ děti vítají zimu, hrají si nejen se svými psy, zatímco probíhá „dračka“ (draní peří). Když šly děti s babičkou na procházku, tak kluci si s sebou vzali své papírové draky a Barunka ze šípku vyráběla korále na ruce i krk. V kapitole IV.¹⁸⁵ děti chodily s babičkou do mlýna, kde babička trávila čas s dospělými. Rodina mlynářova měla malou dcerku a děti si mohly hrát spolu. Během zimy bývaly celou

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 147–158.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 40–46.

dobu za kamny, kde měly všechny svoje hračky a panny, hrály si na tatínka a na maminku, na školu a pana učitele a také zlobily babičku. „*Honziček hned vyrostl a tatínek ho vedl do školy a Jan byl panem kantorem a učil ho slabikovat. Ale jeden žák, to nešlo, musely se všechny učit, a usneslo se: ‚Budeme hrát na školu.‘ (...)* pes, který také byl žákem a dokonce ničeho neuměl než na peci funět, tomu usoudil pan učitel k těm dvěma flakám ještě prověšení černé tabulky na krk, a to se na něm také vykonalo. Pověsily mu na hrdlo desku, rozhněvaný chlupáč skočil s pece dolů s hrozným rámusem, trhaje se sebe hanlivé znamení.“¹⁸⁶

V kapitole III.¹⁸⁷ chodila babička s dětmi v létě k vodě, přestože o ně měla strach. Hrály si s proutky a u toho jim babička vysvětlovala koloběh přírody. V kapitole XIII.¹⁸⁸ děti sbíraly kopřivy a kvítka pro zvířátka, kluci učili Adélku vyrábět píšťalky a holky se snažily vyrábět panenky. „*Otloukej se, píšťaličko, nebudeš-li se otloukati, budu na tě žalovati knížeti pámu, a on ti dá rámu, až odletíš ke zlatému žbánu. Huš, huš, huš, vrazím do tě nůž, vrazím do tě kudličku, vyrazím ti dušičku, vrazím do tě zavíráček, budeš zpívat jako ptáček.*“¹⁸⁹ V kapitole VIII.¹⁹⁰ se děti seznamují s Hortenzií a hrají si na louce, kde si skotačí a pozorují drobný hmyz. Děti se od babičky učily porozumět přírodě, byly vedeny k Bohu a k poznání, jak se mají starat nejen samy o sebe, ale také o zvířata.

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Jak trávíš svůj volný čas ty?

Myslíš si, že bys také zvládl vyrobit píšťalku nebo panenku?

Vzpomeneš si, jaké dětské hry jsi hrával, nebo ještě hraješ?

Myslíš, že by děti z příběhu chtěly trávit čas stejným způsobem, kterým ho trávíš ty?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) líčka (lapit, nebo také políčit)
- b) mošinka (brašna, která se vyráběla z různých materiálů)
- c) halama (holomek, darebák)

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 45–46.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 30.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 172–173.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 173.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 106–108.

Dané téma lze spojit s historickým místem Babiččino údolí a loukou, které se k této lokalitě váže.

Úkol

Děti dostanou přiložený úryvek z knihy *Básně a jiné práce* od Boženy Němcové.¹⁹¹ Jedná se o ukázkou hry, která se jmenuje *Hra na kohoutka*. Textová ukáзка slouží jako praktický příklad způsobu zábavy, kterou děti využívaly a porovnání způsobu hraní nyní a kdysi. Je pravděpodobné, že děti nebudou rozumět tomuto slovnímu ztvárnění a je potřebné jim daný text přiblížit do srozumitelné podoby. Pokud je prostor, zejména časový, je možnost s dětmi tuto hru si zahrát.

Hra na kohoutka

„Děti postaví se dva a dva za sebou, jako v průvodu. Včele jde samo jedno a to je kohoutek (petelinček). Když jsou uspořádány, kohoutek zakokrhá: ‚Kikiriki—Kikiriki!‘ — Na toto zakokrhání rozběhne se nejposlednější pár, a jako by letěli, tak běží každý po jedné straně řady nahoru. Kohoutek dává dobrý pozor; jak mimo něj letí, tu on jednoho z nich chce zachytit, a když se mu to podaří, musí ten chycený být kohoutkem. Jestli se mu to nepodaří, jako že zřídka kdy, běží za nimi. Ti se zase obrátí a běží podél řady dolů, že ale na svá předešlá místa postavit se nesmějí, rádi by se vtiskli mezi ostatní páry; ti se tomu ale brání a nechtějí se dát ze svého místa vytisknouti. Kohoutek je pronásleduje, tlačí se za nimi, a jak to obyčejně bývá, silnější vytiskne slabšího, — a řada přichází do nepořádku, ale roztrhnouti se nesmí. — Kdo je z jednoho místa vytisknut, hledá jiné, a tak se to plete, jeden běží sem, druhý tam, a kdo páru nenašel, — ten je potom kohoutkem, dokud ho zase při opakování hry jiný nevystřídá.“¹⁹²

¹⁹¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Básně a jiné práce*. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [2020-06-03]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/61/basne_a_jine_prace.pdf>.

¹⁹² Tamtéž, s. 111.

6.1.5 Přírodní živl v Babiččině údolí

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci pátého tématu, je odhadován na 45 minut.

Lidé se museli vždy vypořádat se změnami počasí a jejich následky. Podle knihy Babička se musel vesnický lid v Babiččině údolí zejména vypořádat s velkými bouřemi a povodněmi. Když nad jejich domovy byla bouře, tak se museli postarat nejen sami o sebe, ale také o svá domácí zvířata. Často se uchýlovali k pověřivosti a obraceli se k Bohu. Dnešní děti se mohou cítit ve svých domovech v bezpečí. Díky moderním technologiím a předpovědím počasí se mohou brzy dozvědět, že takové počasí může přijít.

V kapitole XVII.¹⁹³ je zmíněna právě velká bouře. Na babičku i na děti šlo spaní, veškerá domácí zvířata se schovávala do stínu a na okolních stromech bylo vidět, že vítr ani trochu nefouká. Když pan Prošek řekl, že se blíží bouře, začalo se vše sklízet, a babička přichystala na stůl ve světničce chléb s hromničnou svíčkou. Jakmile kolem obydlí začaly padat veliké krůpěje, létat blesky a hřmít, začala se babička s dětmi modlit. Když se bouře přehnala přes údolí, všichni začali kontrolovat pohromy, které za sebou bouře zanechala. Například stará hruška, která stávala na zahradě, byla zasažena bleskem. „*Lidem bylo dušno, kvítí vadlo, ptactvo lítalo při samé zemi, zvířata hledala stín. Od rána již vystupovaly na obloze mráčky, zpočátku maličké jen, šedé, bělavé, sem tam roztroušené, čím dále na den, tím více jich přibývalo, hromadily se, výše postupovaly, srážely se, tvoříce dlouhé šmáhy, barva jejich byla tmavší a tmavší – a k polední hodině byla celá obloha na západě potáhnuta černým těžkým mrakem, který se k shunci táhl. Se strachem dívali se ženci na oblohu, ačkoliv sotva dechu měli (...)*“¹⁹⁴

Kapitola XIII.¹⁹⁵ pojednává o horské vodě. Špatné zprávy do údolí donesl pan mlynář, který radil dětem, aby k velké vodě blízko nechodily. Radil, aby se všichni pečlivě přichystali, uklidili všechno z cesty a snažili se na horskou vodu připravit. Hrozilo, že obydlí budou zatopena, budou vyvráceny stromy a břehy nebudou řece stačit. Babička začala s dětmi všechno stěhovat ze spodních částí domova na půdu.

¹⁹³ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 223–224. ISBN 978-80-901199-6-3.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 223.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 173–176.

„Vtom se ozval koňský dusot, po silnici od splavu pádil jezdec; u stavení zarazil a křikna: ‚Chraňte se, lidé, voda jde!‘ (...) ‚Pánbůh s námi, nahoře je zle, poslali věstbu‘, pravila babička zblednouc.“¹⁹⁶ Babička se pomocí modliteb snažila odehnat vodu. Lidé si ale vzájemně pomáhali a vše v pořádku přečkali. I když stromy a domy se pod tíhou vody vyvrátily, pole vysušilo slunce a vše se postupně vrátilo do původní podoby.

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Jak se dnes dozvídáme, že hladiny řek stouply?

Proč neměly děti chodit blíž k řece?

Jak přečkáváš bouři?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) positura (protiva, výraz zejména mezi venkovským lidem pro zvláštní postavu/strašidlo)
- b) požiradlo (podemletý břeh např. vodou)
- c) škapulíř (látkové pouzdro ve kterém byla schována soška některého svatého)

Dané téma odkazuje na Viktorčin splav a Rudrův mlýn.

Úkol

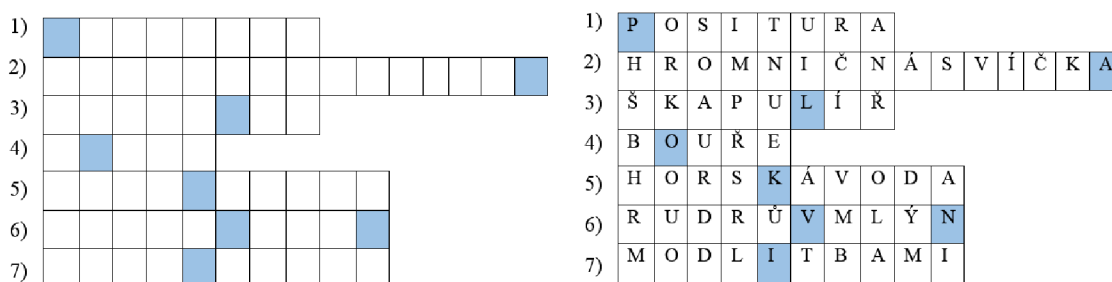
Zkus dopsat odpovědi do krátké doplňovačky. Z barevně označených políček a dosazených písmen složíš jméno rodiny, která bydlela v malém dvoupokojovém bytě, který jim dala vévodkyně Kateřina Zaháňská. Božena Němcová přemístila rodinu na Staré bělidlo v rámci zidealizování příběhu.

- 1) Napiš archaismus pro výraz: protiva.
- 2) Co babička zapálila, když se nad chaloupku přiblížila bouřka?
- 3) Napiš archaismus pro výraz: látkové pouzdro na malé sošky.
- 4) Čeho se děti společně s babičkou bály?
- 5) Který přírodní živel podemlel břehy?

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 175.

6) Kde bydlel mlynář, který varoval vesničany před velkou vodou?

7) Pomocí čeho se snažila babička odehnat velkou vodu?

Obrázek 3 doplňovačka Přírodní živel v Babiččině údolí

(Správné řešení a tajenka: PALOKVNI – PANKLOVI)

6.1.6 Kdo byla opravdu Viktorka?

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci šestého tématu, je odhadován na 45 minut.

Příběh Viktorky je pro mnohé zajímavější a přitažlivější než samotné knižní dílo. Kdo ale opravdu zná příběh Viktorky? Kdo ví, které informace jsou zkreslené? Viktorčin příběh se dotýká témat lásky a vojny. V tomto tématu se zaměřím na porovnání postavy Viktorky v Babičce a její skutečné osobnosti. Viktorka se objevuje v průběhu celého díla, ale zejména celá kapitola VI.¹⁹⁷ se věnuje příběhu této dívky.

Viktorka je známá jako tulačka nebo bláznivá dívka, kterou poblouznil voják. „Jednou v noci stál jsem na čekání, na stráni nad Starým bělidlem; měsíc svítil jako ve dne. Tu vidím vycházet Viktorku z lesa. Když jde, nese ruce pod prsami přes sebe položené, hlavu k předu schýlenou, a běží tak lehce, až člověku se zdá, země že se nedotýká. (...) Já ji vidíval již tenkrátě začasto u vody sedět anebo na stráni pod tím velikým dubem, a tudy jsem si toho hned nevšimnul. Ale když jsem dobře přihlídl, vidím, že cosi do vody zahazuje, a slyším ji tak divoce zasmát se, až mi vlasy se zježily.“¹⁹⁸

Dále se pak v kapitole XVII.¹⁹⁹ děti mohou dozvědět o smrti Viktorky. Zpráva o jejím skonu se šířila celým údolím velmi rychle a i přesto, že Viktorka byla zvláštní osobou, to mnohé lidí z údolí zasáhlo. Někteří lidé si mysleli, že pro ni byla smrt

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 65–86.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 81–82.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 228–231.

vysvobozením. V kapitole se můžeme dozvědět bližší informace o Viktorčině pohřbu a jeho přípravě. Bylo zvykem do hrobu vkládat i nějakou maličkost. Děti Viktorce daly obrázky a kvítí. Mrtvou Viktorku našel místní myslivec, když šel zkontrolovat škody po bouři. Myslivec byl hodný a byl to on, kdo chtěl Viktorce vystrojit pohřeb. „*Odhrnu rychle chvoj, pod ním leží Viktorka, zabita. Hýbám ní, byla už studená. Od ramene až k noze na levé straně šaty spáleny. Nejspíš, že měla z bouře radost – ona vždy se smála, když blýskalo – (...)*“²⁰⁰ Zabila své dítě vhozením do řeky a nakonec sama tragicky umírá. Je ale příběh z Babičky pravdivý?

Viktorka se ve skutečnosti jmenovala Viktorie Terezie Židová. Narodila se v roce 1792 v Červené Hoře. V mnohém se u každého z nás bude představa o vnější charakteristice Viktorky shodovat. Pravděpodobně si ji představujeme spoře oděnou, ušpiněnou a od pohledu bláznivou. Viktorie byla ale dívkou štíhlou, drobnou, s hezkým kulatým obličejem. Sloužila jako služka po statcích, zejména na Žernově, kde se seznámila s černým myslivcem, do kterého se zamilovala a odešla za ním do Josefova, a poté do Hradce Králové. Zpátky už se vrátila bez něj a šílená. Dítě, které měla údajně čekat s vojákem, původně v příběhu utopila, ale ve skutečnosti její dítě zahynulo tak, že ho zahodila do rokle u Červené Hory, přesněji do Žebračké rokle. Později měla i druhé dítě, syna Jana.²⁰¹ Dále Viktorii Terezii Židovou popisují manželé Mühlsteinovi ve své knize jako žebračku, která se toulala a přijímala jídlo od ostatních. Měla údajně vykřikovat maďarská slova, nevyhýbala se úplně lidem, ale neměla ráda mladé dívky, které urážela, když je potkala. Byla čistotná, také proto se koupala v potoce ve Zlíči. Ráda kolébala malé děti, sbírala jedovaté i jedlé houby, které následně dávala na hromádky, v létě spala v jeskyni pod Žernovem a u Velkého kamene pod Trubějovem. Ráda sedávala na rámech Slatinského mostu a u splavu, se kterým je navždy spojována. Viktorie zemřela v roce 1868 a je pohřbena na hřbitově v Červeném Kostelci.²⁰²

Za smrt svého prvního syna si měla údajně odpykat trest, jenž nemohla dokončit právě kvůli svému psychickému stavu a druhý syn jí měl být odebrán, protože se o něj nemohla dostatečně starat. Spekulace se vedou i ohledně otců u obou jejích synů. První syn měl být údajně počat s jedním ze statkářů, u kterých Viktorie sloužila, a druhý syn

²⁰⁰ Tamtéž, s. 228.

²⁰¹ MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládež Boženy Němcové*, 2. Česká Skalice, 1980, s. 57.

²⁰² Tamtéž, s. 57.

má otce neznámého.²⁰³

Viktorie v Červeném Kostelci nezemřela. Našel ji Josef Kaněra, pradědeček kronikáře Jindřicha Valáška, v malé jeskyni v dubině pod Žernovem. Viktorii odvezl do Červené Horky, ze které pocházela. Obec patřila ke kostelecké farnosti a byla povinna vystavit Viktorce pohřeb, tělo bylo tedy uloženo na místním hřbitově.²⁰⁴ „*Viktorie Židová, manželská dcera Antonína Žida z Červené Hory, byla bláznivá, zaopatření neschopná. Zemřela dne 17. října 1868 a pohřbena dne 19. října, dle úmrtního listu ze dne 18. října sešlostí věkem v stáří 76 let. Pochoval Jan E. Němeček, kaplan.*“²⁰⁵

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Který příběh Viktorky se ti líbí víc?

Myslíš, že je možné, aby se příběh, podobný tomu Viktoriinu, udál i dnes?

Proč myslíš, že Božena Němcová nevyprávěla skutečný příběh Viktorky?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) heblata (věci drobné velikosti, většinou nepotřebné)
- b) rejaři (jízdni vojín)
- c) rekrutýrka (lidový výraz pro vojenský odvod)

Dané téma lze historicky spojit s Viktorčiným splavem.

Úkol

Praktický úkol zde spočívá v tom, aby děti nakreslily postavu Viktorky podle popisu, který znají z předčítaných úryvků. Vedle této Viktorky si podle své fantazie namalují Viktorku v podobě dívky, která pochází z bohaté rodiny. Dále se mají zamyslet nad tím, jestli by byl její osud stejně tragický, pokud by byla z bohaté rodiny a jestli by jí finanční zajištění ulehčilo dané životní problémy.

²⁰³ Bláznivá Viktorka od splavu: 5 věcí, které nevíte o hrdince z knihy Boženy Němcové. *G.cz* [online]. 2018 [cit. 2020-06-01]. Dostupné z: <https://g.cz/blazniva-viktorka-od-splavu-5-veci-kttere-nevite-o-hrdince-z-knihy-bozeny-nemcove/>

²⁰⁴ MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládí Boženy Němcové*, 2. Česká Skalice, 1980, s. 116.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 116–117.

6.1.7 A co svatba, Babičko?

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci sedmého tématu, je odhadován na 45 minut.

Protože lidé vždy rádi oslavovali lásku, tak i v tomto příběhu se uskutečnila svatba. Svatba vesnického lidu přibližuje téma samotných námluv a uskutečnění svatby přesně tak, jak tomu bylo dříve – ucelený pohled na vztahy mladých lidí z příběhu, zvyky, tradice, jídlo a další. Se svatbou pomáhala babička, bez které by se nic neuskutečnilo.

Láska mezi Kristlou a Jakubem Mílou je čistá a cudná. Autorka ji v knize popisuje od prvotních počátků až po tajemnou noc svatojánskou. Svatbu mohla ohrozit vojna, ale Babička se přimluvila u paní kněžny, a tak se mohla velká lidová svatba uskutečnit.²⁰⁶ Přečtení pár stránek o svatbě dětem pomůže přiblížit představu o průběhu svatby vesnického lidu. Mohou si ji například porovnat s tím, jak vypadala svatba, které se zúčastnily ony samy. Mohou vidět, že dříve se svatba slavila několik dní, byla více založena na lidových tradicích, ke kterým se postupně společnost vrací, a byla brána za všeobecnou slavnost lásky. Téma je propojeno se stručnými historickými okolnostmi o Kristině Celbové a jejím skutečným sňatkem.

Kapitola XVIII.²⁰⁷ vypráví o tom, jak nevěsta společně s mladou chasou několik dní před svatbou docházela do hospody, kvůli přípravám svatby. „(...) *proutky s mašlemi pro hosty, ba i koňům, co nevěstu vézt měli, chystala se rozmarýna a fábory na okrášlení hlav a náčiní.*“²⁰⁸ Hospoda byla plná výzdoby z chvoje a stůl byl přikrytý bílým ubrusem s barevnými fáborky a okvětními lístky. Družičky pletly věnečky pro nevěstu, mládence, ale také i pro koně. Nevěsta se musela vzdát všech domácích prací, dohlížel na ni takzvaný tlampač. Při svatbě všichni hodovali, zpívali a smáli se.

Svatbu doprovázelo mnoho zvyklostí: „*Po jídle dávaly se nevěstě dary „na kolibku“ a nevěsta se až lekala, když jí i křížové tolary do klínu padly. Mládencům zase, když přinesli na mísách vodu a bílé ručníky a děvčatům podávali, by si ruce umyly, hodila každá z družic do vody peníz. Žádná se ovšem nechtěla dát zahanbit, proto se*

²⁰⁶ Tamtéž, s. 23–25.

²⁰⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 233–243. ISBN 978-80-901199-6-3.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 237.

lesklo ve vodě jen stříbro; to zase chlapci s družicemi druhého dne protancovali a propili.“.²⁰⁹ Dále například nevěstě byly přineseny tři mísy. Jedna byla zaplněna pšenicí, která měla nevěstě zajistit plodnost. Další mísa byla plná smíchaného popela s prosem, které mělo nevěstu naučit trpělivosti. A poslední mísa byla ta tajná, kterou nesměla nevěsta odkrýt. V té míse se schovával malý vrabec, který nesl ponaučení o zvědavosti.

Samotná svatba byla až následující den. Všichni byli slavnostně vystrojeni. Otec nevěsty byl i jejím svědkem. Za zvuku klarinetu, fléten a houslí si ženich musel najít svoji nevěstu v komoře. Poté mohla započít svatba. Dostali požehnání a potom se všichni rozjeli v kočárech do kostela. Hostina mezitím probíhala v plném proudu. Nevěsta se několikrát převlékla do jiných šatů. Po půlnoci už nevěsta patřila ženám, které si ji odvedly do takzvané „sedničky“. Nevěstu vyměnily za několik jiných žen, ženich musel najít a vykoupit tu svoji vyvolenou.

Milostný vztah Kristly Celblové s Jakubem Mílou je smyšlený. Kristla se narodila v roce 1815 a zemřela v roce 1893. Svému otci pomáhala obsluhovat hosty v jejich hostinci a výrazně se bránila svatbě, i když to bylo velmi pohledné děvče. Ženicha si vybírala dlouho a nakonec si vybrala nemocného učitele Václava Nemastu, v roce 1836 byla svatba a odešla za ním do České Čermné. V Náchodě byla založena opatrovna pro děti předškolního věku a manžel Kristly byl navrhnut jako místní učitel, a ona jako pěstounka. V roce 1849 byli společně v Praze získávat zkušenosti a Václav se stal na deset let pomocníkem řídícího učitele. Ke své práci sice přistupoval nadšeně a velmi obětavě, rodina ale žila ve velké chudobě, protože manželé spolu měli sedm dětí. V roce 1857 se Kristla stala vdovou. Živila se šitím a bydlela v Náchodě. Po zbytek života byla závislá na roční podpoře necelých osmi zlatých, které získávala od České Čermné.²¹⁰

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Jaké zvyklosti a tradice jsou na svatbách dnes?

Byl jsi na nějaké svatbě?

Myslíš si, že se lišila svatba vesnického lidu, například od svatby komtesy Hortenzie?

²⁰⁹ Tamtéž, s. 242.

²¹⁰ MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládí Boženy Němcové*, 2. Česká Skalice, 1980, s. 57–58.

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) kopulace (svatba, oddavky)
- b) tlampač (pomocník družby)
- c) tolar (stříbrný peníz, vydaný za dob Marie Terezie)

Dané téma lze spojit s celým Babiččiným údolím a dále odkazuje na Rudrův mlýn.

Úkol

Děti dostanou úryvek z básně Zasnoubení²¹¹ od Boženy Němcové. Úryvek je o nešťastné lásce a děti mohou zkusit napsat krátkou, nijak složitou básničku o šťastné lásce, která bude bližší jejich výrazovým prostředkům. Báseň se nemusí rýmovat, ale musí obsahovat minimálně dvě sloky o čtyřech verších.

Zasnoubení

*„Pne se vzhůru skála šedá,
pod ní Labe těká;
v krásné noci štíhlý mladík
na milou tam čeká.*

*Naposled tě k prsům vinu,
líbám bledé tváře;
zítra, ach, má jiný věsti
tebe od oltáře.*

*Není blahé to čekání,
srdce mu to tíží
a s bolestí mutné oko
předrahou vyhlíží.*

*Otec tvůj, ten zlatochtivý,
z rájů nás oloupil,
a já nemám zlata, stříbra,
bych si tě odkoupil. ‘*

*„Pojď jen, milá, nic se neboj,
hvězdy jen to vědí,
co jsme svatě slíbili si,
a ty – nepovědí.*

*Celé nebe ozářené
ve Labi se koupá,
na sta vil, těch bledolících,
na vlnách se houpá. ‘²¹²*

²¹¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Básně a jiné práce*. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012, s. 23–24 [cit. 2020-06-03]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/61/basne_a_jine_prace.pdf>

²¹² Tamtéž, s. 23.

6.1.8 Tradice v Babiččině údolí

Předpokládaný čas, který je potřebný pro prezentaci osmého tématu, je odhadován na 45 minut.

Některé svátky byly vesnickému lidu za dob Boženy Němcové bližší, než jsou nám dnes. Porovnání průběhu tradic a svátků v 19. století s těmi, které slavíme v současnosti. Rozlišování zvyků a tradic, které jsou pro nás už zapomenuté, a které stále udržujeme, připomenutí dětem, že je o Vánocích důležitá soudržnost.

Zejména kapitoly XI.²¹³ a XII.²¹⁴ ukazují některé důležité dny v průběhu celého roku, například Slavnost za zemřelé, neboli Dušičky. Pokud babička nemohla do kostela, rozložila na stůl několik svíček. Každá svíčka znázorňovala jednu duši zemřelého. Poslední svíčky, které babička zapálila, patřily těm, na které si už nikdo nevzpomene. Modlitba trvala, dokud svíčky nedohořely. Svatý Martin následoval nedlouho po Dušičkách a celý kraj se k radosti dětí zahalil do bílé peřiny. Během Štědrého dne a Božího hodu byli lidé zvyklí pospolu se do syta najíst. Babička pekla vánočku nejen pro děti, ale i pro dobytek. Měla zvyk, že když už všichni dojedli a byli sytí, vzala kousek od každého jídla, který byl na slavnostní tabuli. Zbytky jídla nadrobila pod stromy, do vody a do ohně. To kvůli tomu, aby se nadcházející úroda podařila, proudy vody zůstaly čisté a oheň pouze dobře sloužil.

Slivalo se olovo, rozkrajovala se jablíčka a dárky nosilo Jezulátko, na které děti trpělivě čekaly. Babička nebyla zvyklá vidět ozdobený strom, ale myslela si, že je to velmi krásný zvyk. „*Byl to zvyk jak ve mlýně, tak v myslivně i na Starém bělidle, že kdokoliv přišel na Štědrý den a Boží hod, jíst a pít dostal do sytosti, a kdyby nikdo byl nepřišel, babička byla by šla hledat hosta na rozcestí.*“²¹⁵ Po zimě se všichni sousedé sešli na hodech ve mlýně, v myslivně a na Starém bělidle. Když byl masopust, bylo v údolí spousta masopustního veselí.²¹⁶ Na Boží hod velikonoční babička místo vánočky pekla mazanec, a spolu s vajíčky a vínem ho nechala posvětit v kostele. Šťastné a Veselé hody se přály, ale ani tehdy dívky neutekly vyšlehání. Dynovačku

²¹³ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995, s. 153–160. ISBN 978-80-901199-6-3.

²¹⁴ Tamtéž, s. 161–171.

²¹⁵ Tamtéž, s. 161.

²¹⁶ MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládí Boženy Němcové*, 2. Česká Skalice, 1980, s. 28.

v ruce měl každý kluk, aby dostal odměnu v podobě jablíčka nebo vajíčka.

Na jaře děti hodily do řeky slaměnou Mařenu neboli smrt a těšily se na Filipojakubský večer, kdy se pálily ohně a létaly čarodějnice.²¹⁷

K danému tématu lze klást tyto otázky:

Peče tvoje babička vánočku, mazanec, nebo cukroví?

Jaké tradice dodržujete o Vánocích doma s rodinou?

Jak myslíš, že lidé zdobili vánoční stromeček kdysi?

Vhodná slova z vysvětlivek jsou:

- a) kraslice (zdobené velikonoční vajíčko)
- b) dynovačka (chodit s pomlázkou a koledovat vajíčka, výraz typický pro Českou Skalici)
- c) jidášek (pečivo, které je sladké a typické pro Velikonoce)

Dané téma odkazuje na vánoční svátky v Babiččině údolí, kdy zámek v Ratibořicích je vyzdoben vánoční výzdobou, a Muzeum Boženy Němcové se k vánoční výzdobě připojuje.

Úkol

Zkus k sobě správně spojit dané výrazy a jejich významy, některé už znáš z dnešního povídání.

²¹⁷ Tamtéž, s. 26–27

DLOUHÁ NOC	Obarvené vajíčko, které se dávalo při koledě jako dárek, nejen koledníkům. Červeně malované přinesla babička dětem.
HNĚTYNKA	Výraz, který je typický zejména pro Českou Skalici. Znamená, že kluci chodili s pomlázkou koledovat.
KRASLICE	Sladké jídlo/pečivo, které se dávalo hlavně dětem a to během Zeleného čtvrtku.
VÝDUMEK	Pořádaly ji hlavně přadleny, když končily před masopustem přástky (společné draní peří nebo předení lnu). Byla to oslava, na které si volily svoji nejšíkovnější přadlenu královnou a ty si pak vybrala svého krále, který ji daroval ozdobenou vánočkou.
JIDÁŠEK	Tradiční jídlo během vynášení Mořeny z vesnic pryč. Bylo například z hrachu, nebo čočky.
PUČÁLKA	Vajíčko, které je vyfouknuté, ale zalepují se mu dírky. Může se pomalovat, nabarvit, nebo nechat v původní barvě.
DYNOVAČKA	Koláč, který se snažila děvčata během posvícení upéct a hezky nazdobit pro svého milého.

Správné řešení:

DLOUHÁ NOC	Pořádaly ji hlavně přadleny, když končily před masopustem přástky (společné draní peří nebo předení lnu) a byla ta oslava, na které si volily svoji nejšíkovnější přadlenu královnou a ty si pak vybrala svého krále, který ji daroval ozdobenou vánočkou.
HNĚTYNKA	Koláč, který se snažila děvčata během posvícení upéct a hezky nazdobit pro svého milého.
KRASLICE	Obarvené vajíčko, které se dávalo při koledě jako dárek, nejen koledníkům. Červeně malované přinesla babička dětem.
VÝDUMEK	Vajíčko, které je vyfouknuté, ale zalepují se mu dírky. Může se pomalovat, nabarvit, nebo nechat v původní barvě.
JIDÁŠEK	Sladké jídlo/pečivo, které se dávalo hlavně dětem a to během Zeleného čtvrtku.
PUČÁLKA	Tradiční jídlo během vynášení Mořeny z vesnic pryč. Bylo například z hrachu, nebo čočky.
DYNOVAČKA	Výraz, který je typický zejména pro Českou Skalici. Znamená, že kluci chodili s pomlázkou koledovat.

Obrázek 4 spojování výrazů Tradice v Babiččině údolí

6.2 Shrnutí k projektové části

Čtení s Babičkou pomáhá zprostředkovat a uchopit knihu Babička z jiného pohledu, než na který jsou děti zvyklé ze školních lavic. Prohlubuje znalosti a orientování se nejen v některých kulturních tradicích a zvyklostech za mládí Boženy Němcové, ale i v historických poznatcích. Upevňuje vztah k literatuře 19. století u mladších čtenářů, odkazuje na historická místa České Skalice a vzniká díky němu nová aktivita pro mladistvé.

7 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem si kladla za cíl prozkoumat a porovnat zobrazení literární tradice v učebnicích pro základní školy. Dále jsem zmapovala historická místa a stávající odkaz Boženy Němcové v České Skalici. Zjistila jsem postoj žáků vůči Boženě Němcové a její literární tvorbě. Na konci své bakalářské práce jsem vytvořila projekt Čtení s Babičkou.

Nejprve jsem v první kapitole zmínila podstatné okamžiky autorčina života, které postupně utvářely její osobnost. Dále jsem se věnovala literární tradici díla v učebnicích, k jejichž porovnání jsem využila učebnice od Státního pedagogického nakladatelství (SPN) a od nakladatelství Alter. Učebnice od SPN odkazují převážně na dílo Babička, a okrajově na Divou Báru a Chytrou horákyň. U díla Babička jsou využívány zejména kapitoly XI. a XVII. v podobě krátkých úryvků. Kapitola XI. pojednává o svátcích v Babiččině údolí a kapitola XVII. vypráví příběh o Viktorce. Autorčin životopis byl konstruován ve stručných bodech, postupně docházelo k jeho obsahové změně a rozšiřování informací. Kapitoly o Boženě Němcové obsahovaly úkoly, které mohly působit strohým, až nudným dojmem. Přesto si myslím, že jejich přítomnost v kapitolách je pro žáky přínosná. Pro srovnání jsem využila odlišně strukturované učebnice od nakladatelství Alter. Odkaz na Boženu Němcovou je pouze v učebnicích pro sedmou a osmou třídu. Není zde životopis Boženy Němcové, ani odkaz na knihu Babička. Místo něj je v učebnici odkaz na knihu Divá Bára a prvně na dílo Baruška. Dále chybí úkoly a otázky s literárním zaměřením. Pokud by žáci měli být seznámeni se životem Boženy Němcové, musí k tomu dojít ze strany pedagoga a je pouze na jeho vlastním rozhodnutí, které informace posune do popředí a které vynechá. Osobně jsem vnímala učebnice od SPN obsahově plnější. Naproti tomu učebnice od nakladatelství Alter dávají volnost pedagogům v předávání informací žákům. Podstatným zjištěním byla skutečnost, že se na ZŠ Česká Skalice nadále využívají Čítanky od nakladatelství SPN, tedy se už několik desítek let využívá stejný způsob prezentace literární tvorby a profilu Boženy Němcové. Osobně si myslím, že by bylo vhodné začít využívat k výuce o Boženě Němcové její rozsáhlou korespondenci, a případně se inspirovat způsobem prezentování životopisu a literárních děl v knize od

Tomáše Němečka: *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*.²¹⁸ Musíme mít na paměti, že historie je sice neměnná, ale nové generace žáků se vyvíjí a je důležité se přizpůsobovat jejich potřebám.

Skrz kapitolu Tradice Boženy Němcové v kulturním životě města Česká Skalice jsem zmapovala veškerá historická místa, která odkazují na osobnost Boženy Němcové. Velký počet památek a oživé postavy v Babiččině údolí zanechávají autorčin odkaz aktivním. Dále jsem zmínila Společnost Boženy Němcové v České Skalici, Středisko volného času Bájó a městskou knihovnu, ve které je několik literárních děl od této autorky k dispozici. Z dotazníku jsem zjistila, že žáci navštěvují zejména Babiččino údolí a Muzeum Boženy Němcové, nejméně navštěvovanou památkou je Barunčina škola. Počet odkazů na Boženu Němcovou v České Skalici osobně vnímám kladně, většina z nich byla vytvořena v průběhu několika let a nesou s sebou podstatné části historie. Dále jsem se skrze dotazník (jehož úplné znění je v příloze mé bakalářské práce a jednotlivé otázky jsem rozebrala v samostatné podkapitole) ptala žáků ze ZŠ Česká Skalice na Boženu Němcovou, literaturu a město Česká Skalice. Chtěla jsem zjistit jejich postoj k autorce a její tvorbě, zájem o všeobecnou literaturu a četnost návštěv historických míst, která jsou spojena s Boženou Němcovou. Ačkoliv někteří žáci považují za nepodstatné, aby bylo povědomí o autorce prohlubováno, a její literární tvorbu si dobrovolně nevybírají k volnočasovému čtení, pamatují si základní informace o jejím životě velmi dobře. Mezi aktivními čtenáři je větší počet dívek než chlapců. Dívky si vybírají zejména romantické příběhy, chlapci naopak preferují knížky s životopisnými prvky. Výsledky dotazníku mi sloužily pro vytvoření projektu Čtení s Babičkou, který jsem se snažila vytvořit jako čtenářský projekt, kde jsem knihu *Babička* rozdělila do několika tematických kapitol tak, aby se děti seznámily s dějem knihy do hloubky. Snažila jsem se vyzdvihnout kulturní tradice a zvyklosti, upevnit vztah k literatuře a vytvořit novou aktivitu pro mladistvé.

Nemyslím si, že se u žáků změni vnímání Boženy Němcové, pokud nedojde ke změně prezentování jejího života a díla. Uvědomuji si, že nemohu očekávat od všech žáků a obyvatel České Skalice, že si najdou alespoň pár kladně vnímaných skutečností, které se týkají Boženy Němcové. Osobně si ani nemyslím, že zmizí jakýsi morální tlak,

²¹⁸ NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Praha: Mladá fronta, 2017. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6.

který pravděpodobně pocítují žáci ZŠ Česká Skalice, že musí vše o autorce znát. Přece jen, i kdyby mi někdo před více jak jedenácti lety řekl, že jednou budu věnovat spoustu času a pozornosti odkazu Boženy Němcové, tak mu neuvěřím. Jako velmi přínosnou ale vnímám míru, s jakou se udržují pamětní místa a snaha některých spolků, aby tradice Boženy Němcové v České Skalici nezemřela.

Vznikají tak další otázky: Jak bude historický odkaz pokračovat nadále v dalších desítkách let? Zanikne nakonec nebo se rozšíří? Změní se vnímání tvorby Boženy Němcové?

8 Bibliografie

Seznam použité literatury:

1. BITTNEROVÁ, Martina. *Lásky Boženy Němcové*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2015. ISBN 978-80-87947-06-7.
2. BRADÁČOVÁ, Lenka. *Čítanka 6*. Všeň: Alter, 1998. ISBN 80-85775-74-3.
3. FORST, Vladimír, KARFÍKOVÁ, Věra a POLÁKOVÁ, Helena. *Literární výchova pro 7. ročník základní školy*. 4. vyd. Praha: SPN, 1987.
4. FORST, Vladimír, POLÁKOVÁ, Helena a ŠEVCOVÁ, Marie. *Literární výchova pro 6. ročník základní školy*. 5. vyd. Praha: SPN, 1986.
5. HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3.
6. HORÁČKOVÁ, Miroslava. *Český jazyk: pro 7. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2011. ISBN 978-80-7245-262-0.
7. HORÁČKOVÁ, Miroslava a REZUTKOVÁ, Hana. *Čítanka 8*. Všeň: Alter, 2000. ISBN 80-7245-009-3.
8. HORKÝ, Milan, HORKÝ, Roman. *Božena Němcová – život, dílo, doba*. 2. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, Česká Skalice. ISBN 978-80-260-1597-0.
9. HRDLIČKOVÁ, Hana. *Český jazyk 8: máme rádi češtinu: vzdělávací obor Český jazyk a literatura*. Všeň: Alter, 2015. ISBN 978-80-7245-303-0.
10. HRDLIČKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. Všeň: Alter, 2001. ISBN 80-7245-019-0.
11. KLOS, Jan. *Paměti města České Skalice*. Česká Skalice: Městská spořitelna, 1935. Vlastivědné publikace měst.
12. KOŽMÍN, Zdeněk, POLÁKOVÁ, Helena. *Čítanka pro sedmý ročník*. 3. vyd. Praha: SPN, 1964.
13. KRTIČKA, Jan. *Ratibořice a státní rezervace Babiččina údolí: Zvláštní otisk z instrukčního měsíčníku "Turistika"*.
14. LÍSKOVCOVÁ, Marta a BRADÁČOVÁ, Lenka. *Čítanka 7*. Všeň: Alter, 1999. ISBN 80-85775-82-4.
15. MAŠEK, Adolf, PLEVA, Josef Věromír a Vítěk, František. *Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy*. 10. upr. vyd. Praha: SPN, 1972.

16. MÜHLSTEINOVÁ, Lada, MÜHLSTEIN, Ludvík. *Kraj mládež Boženy Němcové*. Česká Skalice, 1980.
17. MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice a okolí*. 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 1984. Nestr., fot.
18. MÜHLSTEIN, Ludvík. *Česká Skalice: Ratibořice*. Česká Skalice: Město Česká Skalice, 1996.
19. NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: Obrazy venkovského života*. 1. Vizovice: Lípa Vizovice, 1995. ISBN 978-80-901199-6-3.
20. NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence I 1844–1852*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 190. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-162-x.
21. NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II 1853–1856*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-697-4.
22. NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III 1857–1858*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-764-4.
23. NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence IV 1859–1862*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 978-80-7106-895-2.
24. NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Praha: Mladá fronta, 2017. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6.
25. NOVÁKOVÁ, Milena. *Společnost Boženy Němcové v Praze: k pětadvaceti leté činnosti 1933–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
26. OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury osobnosti, díla, instituce 3/I M-O*. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
27. POLÁK, Karel. *Třemi stoletími: stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.
28. REZUTKOVÁ, Hana a LÍSKOVCOVÁ, Marta. *Čítanka 9*. Všeň: Alter, 2001. ISBN 80-7245-017-4.
29. RUDOLF, Stanislav, HRDLIČKOVÁ, Hana a BERÁNKOVÁ, Eva. *Český jazyk pro 6. ročník*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2007. ISBN 80-85775-84-0.
30. SOBKOVÁ, Helena. *Tajemství Barunky Panklové: nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové*. Praha: Horizont, 1991. ISBN 80-7012-047-9.

31. SOUKAL, Josef. *Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-229-6.
32. SOUKAL, Josef. *Čítanka 7: literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1997. ISBN 80-859-3755-7.
33. SOUKAL, Josef. *Čítanka 8: literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85937-39-5.
34. SOUKAL, Josef. *Čítanka 9: literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1996. ISBN80-85937-28-X.
35. STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001. ISBN 80-7235-148-6.
36. STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001. ISBN 80-7235-103-6.
37. STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2002. ISBN 80-7235-126-5.
38. STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*. 3. Praha: SPN, 2004. ISBN 80-7235-249-0.
39. WIRTH, Zdeněk. *Ratibořice: Státní zámek, kulturní a přírodní památky Babiččina údolí*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.

Seznam literatury související s tématem:

1. FRANK, Anne. *Deník Anny Frankové*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-048-8.
2. GAIMAN, Neil. *Severská mytologie*. Přeložil Viola SOMOGYI. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2311-1.
3. CHRISTIANE, F., Christiane, HERMANN, Kai, RIECK, Horst. *My děti ze stanice ZOO*. Ostrava: OLDAG, 1995. ISBN 80-85954-07-9.
4. CHVÁLA, Tomáš. *Já, JuTuber.1. sepsáno JuTubery*. 1. vydání. V Praze: CooBoo, 2015.

5. NĚMCOVÁ, Božena. *Chytrá horákyně*. Praha: Albatros, 1971. Korálky (Albatros).
6. NĚMCOVÁ, Božena. *Sedmero krkavců*. Praha: Albatros, 1976. Korálky (Albatros).
7. NĚMCOVÁ, Božena. *Čert a Káča*. Praha: Artur, 2016. ISBN 978-80-7483-052-5.
8. NĚMCOVÁ, Božena. *Pohádky*. Levné knihy KMA, 2000. ISBN 80-86425-66-5.
9. NĚMCOVÁ, Božena. *O bílém hadu: [výbor z českých pohádek]*. Albatros, 1976. Korálky (Albatros).
10. NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára: povídka*. V Praze: nákladem Jana Laichtera, 1908.
11. NĚMCOVÁ, Božena. *Princ Bajaja: O Slunečniku, Měsíčníku a Větrníku*. Praha: Hurikán records, 1992.
12. NĚMCOVÁ, Božena. *V zámku a podzámčí*. Třebíč: Akcent, 2015. ISBN 978-80-7497-080-1.
13. NĚMCOVÁ, Božena. *Potrestaná pýcha*. Praha: Albatros, 1981. Korálky (Albatros).
14. NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*. Praha, Družstvo Máje 1904.
15. NĚMCOVÁ, Božena. *O labuti a jiné pohádky*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-465-1.
16. NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára: Dobrý člověk*. Třebíč: Akcent, 2016. ISBN 978-80-7497-141-9.
17. NĚMCOVÁ, Božena. *Baruška: povídka*. 2.vyd. Praha: J. Bačkovský, 1940, Národní četba.
18. NĚMCOVÁ, Božena. *Baruška: povídka od Boženy Němcové*. V Praze: Jindřich Bačkovský, 1928. Československá národní četba Jindřicha Bačkovského.
19. NĚMCOVÁ, Božena a Jarmila LORMANOVÁ. *Zlatá slova Boženy Němcové*. Hradec Králové: Kruh, 1975.
20. NĚMCOVÁ, Božena. *Sedmero pohádek*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. ISBN 978-80-740-5135-7
21. NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára a jiné prózy*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.

22. NĚMCOVÁ, Božena. *Báchorky*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.
23. NĚMCOVÁ, Božena. *Pohorská vesnice*. Praha: Bačkovský, 1938.
24. NĚMCOVÁ, Božena. *Putování po Slovensku*. 1. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929.
25. HORKÝ, Milan, HORKÝ, Roman, ed. *Božena Němcová - život, dílo, doba: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7. - 8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové, Česká Skalice*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 2006. ISBN 80-239-8467-5.
26. KINNEY, Jeff. *Deník malého poseroutky*. Cooboo, 2016. ISBN 978-80-7544-119-5.
27. KOŠŤÁLOVÁ, Michaela. *Rodokmen a vztahy Boženy Němcové*. V Praze: Petrklíč, 2019. ISBN 978-80-7229-691-0.
28. KUZMIŠÍN, Peter. *Bohové starých Slovanů*. Bratislava: Eugenika, 2016, ISBN 978-80-8100-454-4.
29. LORMANOVÁ, Jarmila a Jan KOREC. *Božena Němcová, paní našeho času: sborník studií o Boženě Němcové v literatuře, dramatickém umění a hudbě*. Praha: Panorama, 1986.
30. SAPKOWSKI, Andrzej. *Zaklínač*. Praha: Plus, 2017. ISBN 978-80-259-1086-3.
31. SMITH, L. J. *Upíří deníky*. Praha: Fragment, 2014. Young adults. ISBN 978-80-253-2028-0.
32. ŠTORCH, Eduard. *Osada Havranů: U Veliké řeky*. Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05202-1.
33. THORNE, Jack, J. K. ROWLING, TIFFANY, John. *Harry Potter a prokleté dítě: část první a druhá*. Albatros, 2016. ISBN 978-80-00-04429-3.
34. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0748-7.
35. WILLOUGHBY, Nick. *Jak se stát youtuberem: pro (ne)chápavé*. Praha: Svojtka & Co., 2017, ISBN 978-80-256-1997-1.

Elektronické zdroje:

1. *Barunka: O nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <http://barunka.org/>
2. *Barunka: kalendář akcí* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <http://barunka.org/>
3. Bláznivá Viktorka od splavu: 5 věcí, které nevíte o hrdince z knihy Boženy Němcové. *G.cz* [online]. 2018 [cit. 2020-06-01]. Dostupné z: <https://g.cz/blazniva-viktorka-od-splavu-5-veci-ktere-nevite-o-hrdince-z-knihy-bozeny-nemcove/>
4. *Historie Městské knihovny Česká Skalice* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://knihovna.ceskaskalice.cz/cs/o-knihovne/historie/>
5. LUKÁŠOVÁ, Klára. *Tajemství pomníku Babička s dětmi* [online]. 2014 [cit. 2020-07-15]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/lukasova-hlava-barunky/>
6. MATĚJKOVÁ, Libuše. *Společnost Boženy Němcové Česká Skalice, z.s* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.sbn-ceskaskalice.eu/o-nas/>
7. MÜHLSTEIN, Ludvík. *Byt rodiny Panklovy v Ratibořicích* [online]. 2011 [cit. 2020-07-15]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/byt-rodiny-panklovy-v-ratiboricich/>
8. NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [25. 03. 2020]. Dostupné z <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/58/narodni_bachorky_a_povesti_I.pdf>.
9. NĚMCOVÁ, Božena. *O dvanácti měsíčkách* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [22. 4. 2020]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/77/04/o_dvanacti_mesickach.pdf>.
10. NĚMCOVÁ, Božena. *Básně a jiné práce*. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012, [cit. 2020-06-03]. Dostupné z WWW:http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/61/basne_a_jine_prace.pdf
11. *Společnost pro záchranu Babiččina údolí: Něco o nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://www.babiccinoudoli.info/necoonas>
12. *Středisko volného času Bájó: O nás* [online]. [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://www.svcbajo.cz/o-nas>

Přílohy

Příloha 1. Dotazník pro žáky ZŠ.

- I.** Napiš svůj věk, jestli jsi chlapec nebo dívka.
- II.** Napiš ročník, který navštěvuješ na ZŠ v České Skalici.
- III.** Bydlíš v České Skalici? Pokud ne, dopiš, v jakém městě nebo vesnici bydlíš.
 - a) ANO
 - b) NE –
- IV.** Když jsi byl mladší, četli ti rodiče pohádky? (Například před spaním.)
 - a) ANO
 - b) NE
 - c) NEVÍM
- V.** Máš rozečtenou nějakou knihu, kterou sám/sama čteš? Pokud ano, jakou? (Případně napiš, kterou knížku jsi naposledy přečetl.)
 - a) ANO -
 - b) NE
- VI.** Četl jsi někdy nějakou knihu od Boženy Němcové? Dopiš název knihy.
 - a) ANO -
 - b) NE
- VII.** Vzpomeneš si na další literární díla od Boženy Němcové (kromě Babičky)?
 - a) ANO -
 - b) NE
- VIII.** Četl/četla jsi knížku Babička? Případně dopiš, jestli ve škole, doma s rodiči, ...
 - a) ANO
 - b) NE
- IX.** Na jakém místě se převážně odehrává děj knížky Babička?
 - a) prostředí knihy je autorkou smyšlené
 - b) v Babiččině údolí
 - c) neznám umístění knižního děje

- X.** Učil/učila jsi se ve svém ročníku o Boženě Němcové?
a) ANO
b) NE
- XI.** Jsi zaregistrovaný v knihovně? Chodíš do ní pravidelně?
a) ANO
b) NE
c) jsem zaregistrovaný, ale nechodím tam
- XII.** Podtrhni ta místa, která jsi za poslední rok alespoň jednou navštívil. Doplň, s kým jsi daná místa navštívil – jestli se školou, s rodinou nebo s kamarády.
a) Babiččino údolí –
b) zámek Ratibořice –
c) Muzeum Boženy Němcové v České Skalici –
d) Barunčina škola –
- XIII.** Víš, jak se jmenovala Božena Němcová za svobodna? Svoji odpověď zaškrtni.
a) Terezie Novotná
b) Barbora Panklová
c) Božena Novotná
- XIV.** V Babiččině údolí je sousoší, víš jeho název?
a) Babička s dětmi
b) Božena Němcová s dětmi
c) v Babiččině údolí žádné sousoší není
- XV.** Myslíš, že je důležité znát hodně informací o Boženě Němcové, protože značnou část svého života žila u nás?
a) ANO
b) NE
c) NEZÁLEŽÍ MI NA TOM
- XVI.** Myslíš si, že je důležité, aby povědomí o Boženě Němcové v České Skalici bylo prohlubováno?
a) ANO
b) NE
c) NEZÁLEŽÍ MI NA TOM

XVII. Myslíš, že většina obyvatel z České Skalice ví, že spisovatelka Božena Němcová prožila velkou část svého života u nás?

a) ANO

b) NE

Příloha 2. Otázky kladené na pedagožku ze ZŠ Česká Skalice.

I. Výuka o Boženě Němcové – v dotazníku mi žáci ze všech tříd zmínili, že se učí nebo budou učit o Boženě Němcové. Předpokládám ale, že k výuce dochází zejména jenom v šesté třídě?

Odpověď pedagožky: O BN se žáci učí už na prvním stupni ve čtení, podrobněji pak v šesté třídě – život a dílo.

II. Jak to mají žáci s povinnou četbou – musí si vést čtenářský deník?

Odpověď pedagožky: Nevím, jak to mají na prvním stupni, ale na druhém nemají povinnou četbu.

III. Dostávají za úkol číst Babičku? Poměrná většina z nich odpověděla, že Babičku četli – předpokládám, že ji dostali jako úkol během hodin.

Odpověď pedagožky: Knížku nečetli, ale na film se dívali. Za úkol dostávají pouze ukázkou v učebnici, popř. některou z kapitol z knihy.

IV. Jak vnímáte celkový zájem u dětí o literaturu? Jejich vlastní zájem o knížky, spisovatele? Využívání volné chvíle ke čtení? Myslíte si, že spíše zájem o knížky v posledních letech klesá?

Odpověď pedagožky: Zájem o knížky rok od roku klesá. Čte jen velmi malé procento dětí. Z těch, co čtou, je více dívek. Zájem mají hlavně o romány zahraničních autorů, témata knih jsou různá. V současné době znám jen jednu dívku, co si čte ve volných chvílích ve škole. /učím tři třídy češtinu/

V. Celkový postoj žáků k Boženě Němcové – máte pocit, že ve chvíli, kdy se žáci o ní mají učit, vnímají ten rozdíl, že spisovatelka velkou část života trávila zde? Že její dílo Babička je vsazeno do našeho kraje?

Odpověď pedagožky: Já učím spisovatele našeho kraje přednostně, ale BN se žáci učí nejraději. Zajímají se o postavy z Babičky, jestli skutečně žily, jak žily atd. V zájmu vede hlavně Viktorka. To, že znají místa, kde BN žila jim dělá radost.

- VI.** Je kladen na výuku o Boženě Němcové větší důraz, který by právě byl způsobený tím, že jsme v jejím kraji? Vnímáte to jako pedagog jako něco, co je potřeba těm dětem zdůraznit/zmínit/upozornit a odkázat na její dílo?
Odpověď pedagožky: Myslím, že všichni češtináři na škole BN učí dost podrobně, hlavně proto, že žijeme v jejím kraji. Já jako pedagog upozorňuji žáky hlavně na to, aby si nepletli skutečný život BN s dílem Babička.
- VII.** Vidíš rozdíl ve způsobu výuky o Boženě Němcové po roce 1945 k dnešku? Jestli bylo období, kdy byla více vložena do popředí?
Odpověď pedagožky: Na tuto otázku nedovedu odpovědět, nevím.
- VIII.** Myslíte si osobně, že dílo Babička je dílo, které je potřebné v povinné četbě? Není příliš těžké pro žáky například šestých tříd? Nebo se má k dílu Babička přistupovat tak, že různé věkové kategorie si v knížce najdou něco jiného?
Odpověď pedagožky: Já bych ho v každém případě do povinné četby zařadila. Ať už proto, že představuje přechod mezi romantismem a realismem v naší literatuře, ale i pro své emancipační myšlenky.
- IX.** A jak celkově vnímáte kulturní povědomí o Boženě Němcové v České Skalici? Myslíte si, že je důležité uchovávat její odkaz? Upozorňovat a vytvářet nové podněty, které by ji připomněly? Odhalit například i její opravdový původ, nebo ho nechat dále jako tajemství.
Odpověď pedagožky: BN neodmyslitelně patří k České Skalici. Dle mého názoru by měl každý, kdo tu bydlí, vědět, kdo významný se tu narodil, co dokázal, čím se proslavil. O jejím původu bych pravdu nezamlčovala, proč? Změní se snad něco?
- X.** Pokud pomineme tento rok, kdy město oslavuje výročí Boženy Němcové, připadá Vám, že její odkaz je dostačující? Že obyvatelé města mají dostatečné povědomí o Boženě Němcové a vědí alespoň o ní základní informace?
Odpověď pedagožky: Myslím, že zdejší obyvatelé základní informace o životě a díle BN mají, ale hlavně znají její Babičku z filmu.